

Forrásszemelvények Magyarország történetéhez (1500-1700)
Történeti szöveggyűjtemény

kézirat (kidolgozás alatt) 0.02v.
szerk. Guitman Barnabás

Piliscsaba 2011

I. Ferdinánd király napi imája	3
Nyáry Ferenc Várdai Pál esztergomi érseknek (1546. november 4.).....	3
Ismeretlen szerző Várdai Pál esztergomi érseknek (1546. november 5.)	5
Stöckel Lénárd: A bártfai egyház apológiája, részlet (1558).....	7
Az 1566-os tordai országgyűlés 10. cikkelye.....	7
Borsos Sebestyén az erdélyi reformációról	8
Báthory Zsigmond fejedelem rendelete a váradiak számára. (1597. június 2.)	8
Baranyai Decsi János a Bocskai által rendezett véres farsangról.....	8
Borsos Tamás a Bocskai által rendezett véres farsangról	9
A lécfalvi országgyűlés (1600) határozata Bocskairól.....	9
Hidvégi Mikó Ferenc Históriaijából.....	9
Nagy Szabó Ferenc emlékiratából.....	15
Krauss György írásából	17
Illésházy István jegyzeteiből	17
Basta György levelezéséből	18
Basta György Segnyey Miklós kapitánynak. (1599 november 25.)	18
Basta György válasza Gyulafi Lestárnak (1601. május 31.).....	18
Basta György levele Kolozs vármegye rendjeinek. (1602 július 26.).....	19
Basta György Rudolphoz a bécsi béke tárgyalásai kapcsán. (1606 augusztus 11.).....	19
Szamosközy István történeti feljegyzéseiből	20
Illésházy István levelezéséből	21
Bocskai Istvánnak, részlet (1606. december 6.).....	21
Illésházy István leveléből	21
Illésházy István (?): Az Erdélynek siralmas éneke	22
Borsos Tamás emlékiratából	23
Thurzó György levelezéséből.....	23
Thurzó György feleségéhez (1606. január 11.).....	23
Thurzó György feleségéhez (1608. május 13.)	23
Thurzó György feleségéhez (1610. december 30.)	24

Thurzó György feleségéhez (1611. szeptember 17.).....	24
Csíki István erdélyi püspök Pázmány Péterhez (1620. október 29.).....	25
Bethlen Gábor erdélyi fejedelem rendeletéből (1628)	28
Pázmány Péter véleménye a magyar király választásáról (1618)	28
Pázmány Péter levelezéséből	30
Pázmány Péter Forgách Zsigmond nádorhoz (Bécs, 1619. november 20.)	30
Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (1623. november 14.).....	33
Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (1626. november 25.).....	34
Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (Pozsony, 1629. szeptember 11.).....	34
Pázmány Péter Rákóczi György fejedelemhez (Nagyszombat, 1630. december 31.)	35
Kovasóczy István erdélyi kancellárhoz (Nagyszombat, 1631. március 25.)	36
Esterházy Miklós Bethlen Gábor fejedelemhez (1626. november 28)	37
Montecucolli Zrínyiújvárról	38
A vasvári béke pontjai (1664 augusztus 10.)	39
Cobb Frigyes Farkas császári tábornok nyílt parancsa a bujdosók ellen. (Kassa, 1673).....	40
Wesselényi István naplójegyzeteiből	41
Mikes Kelemen 1738. december 15-i leveléből.....	42
Életrajzi adatok.....	43

I. Ferdinánd király napi imája

Könyörülj rajtam, Isten fia, Jézus Krisztus, királyok királya, uralkodók ura! Könyörülj az Egyházon, amelyet véreddel szereztél, add neki vissza az édes egyetértést, amelyet a rettenetes dogmaharc miatt elvesztett. Egyesítsd a béke kötelékében, hogy visszatérjen a régi istenfélelem és fölvilágoljon a kölcsönös szeretet. Ó, ha én ezt megláthatnám és akkor még élnék! Mert ezek az egyenetlenségek, amelyeket látok és a felekezeteknek ez a sokfélesége keserűbbé tesz nekem ezt az életet, mint bármely halált. Ha nem érhetek meg jobbat, engedd meg, jóságos és igazságos Istenem, hogy békében visszaadhassam neked lelkemet.

Könyörülj a Római Birodalmon, mely sokféleképpen szét van szaggatva. Könyörülj a rám bízott királyságokon és országokon, melyeket a közeli és embertelen, barbár ellenség ezer módon támad, gyötör, pusztít, gyaláz, rabol és aprít, a lakosságot, mint a barmot, mészárolja és sem kornak, sem nemnek nem irgalmaz. Könyörülj a népeken, melyek e zsarnok nehéz igája alatt nyögnek, lásd meg szorongattatásukat, hallgasd meg sóhajukat és panaszait, és végül ne feledkezzél meg rólunk.

Könyörülj rajtam is, tarts meg az igaz, katolikus és apostoli hitben. Adj nekem bölcsességet, hogy helyesen ítéljek és kormányozzak, hogy akaratod szerint osszak igazságot, adj nekem irántad jámborul megadó, önmagam iránt józan, alattvalóim és a szegények iránt pedig szelíd szívet. Add, hogy alattvalóimat soha rossz példaadással meg ne botránkoztassam. Őrizd meg félelmedben és a parancsaid iránti engedelmisségekben. Őrizd meg gyermekeimet, örököseimet és utódaimat, kormányozd őket Szentlelkeddel, hogy Téged féljenek és szeressenek, kövessenek és utaidon járjanak, míg végül velem egyesülten eljussanak országodba, mely a béke és az örök egyetértés országa és ott Téged minden kiválasztottal egyetemben az örök boldogságban láthassanak és dicsérhessenek. Amen.

Forrás adatok: *Matthias Sittard*: Ein Christliche, Tröstliche Predigt uber und bey der fürgestelten, eingesarckten Leich des Allerchristlichsten, Großmechtigsten Römischen Khaysers Ferdinandi ... Wien, 1565. (melléklete tartalmazza latinul az imát, a magyar fordítása: Pezenhoffer Antal: A magyar nemzet történelme. Pilisszentlélek 1993. I. 352–353.

Nyáry Ferenc Várdai Pál esztergomi érseknek (1546. november 4.)

Az alábbi két levél a protestáns schmalkaldeni liga elleni háborúban döntő szerepet játszó magyarországi huszárok első győzelmeiről számol be.

Főtisztelendő, nagyon tisztelt atyánk! Üdvöt s szolgálataink ajánlását. Hogy főtisztelendőségédnek eddigelé nem írtunk, semmi egyéb oka nincs, mint az, hogy fölötte sok és különféle dologgal voltunk elhalmozva, de meg a köszvény is nagyon bántott – s e

miatt nem írhattunk. Mint állnak dolgaink a királyi fölség expedíciójában s mint kedvezett a jó szerencse, im főtsztelendőségednek tudomására hozom. Midőn már átléptük Csehország határát s a szász földet érintettük, bizonyos hírnökök útján értésünkre esett, hogy az ellenség attól a helytől, a hol mi táborunkat fölütöttük, másfél mértföldnyire hasonlóképen táborba szállott s azt árkokkal, karókkal s töltésekkel megerősítette, beszélvén, hogy azon a helyen bennünket Szászországba nyomulókat be is fognak várni. Mi e hírek vétele után legott kiválogattunk hatszáz vagy valamivel több magyar lovast s ezekre bíztuk az ellenséges tábor kikémlését. Ezek a táborhelyet üresen, de jól megerősítve, árkokkal bástyákkal körülhányva, találták s miután az ellent e vélt helyen sehol föl nem fődözhatték, utasításunk szerint tovább nyomultak előre. Míg ekkép útjokat folytatják, tudtukra esik, hogy az ellenség valami Attorff [Adorf] nevű városnál ütött tábort, a hol bennünket bevárni s velünk csatába ereszkedni szándékozik; katonáink azonban a nevezett város közelébe sem találták az ellenséget – a mint mondva volt. Már az est is beállott, s mivel ez okból nem találták tanácsosnak a tovább vonulást, a fölött tanakodva mitevők legyenek, miután – mint mondom – az éjszaka az előnyomulásban akadályozta őket, arra a gondolatra jöttek, hogy az ellenek a mondott városban kell lennie s legott egyenest a városnak tartának. Innen azonban ágyúkkal s puskákkal rettenetes mód lövöldöztek reájok, míg nekik – a mieinknek – sem puskájok, sem ágyújok nem lévén a különben is kőfallal kerített város ostromlására, előbb két felől a külvárosokat s állásokat gyújtották föl s aztán víg harckialtások közt, mitsem gondolva az ellen lövöldözésével a város kapujáig rontottak s három kaput hirtelenséggel szétvervén, benyomultak s a várost elfoglalák. Mivel azonban sokan közülök hinn a közeleső falvakon és földeken kóboroltak, a bennmaradtak nem merték az éjet az elfoglalt városban tölteni, hanem a bírót s a tanácsbelieket hamarosan a királyi fölség hűségére esküdtették s miután azok nagy félelmek közt a kívánt esküt letették: a mieink kivonultak s a táborhely felé intézték útjokat. Alig érté meg ezt az ellenfél: négyszáz gyalogot válogatott ki hirtelenében, mint serege javát s reggeli szürkületkor a városba küldte.

Ugyanaznap mi is, ő fölsége egész seregével, arra vettük útunkat s a mondott várostól egy kis mértföldnyire tábort ütöttünk. Az ellenséges csapatok táborunkhoz közel, szemközt velünk foglaltak állást s egy sáncolat mögé helyezkedtek el, hogy onnan táborunkba s ő fölsége csapatai közé magoknak utat nyithassanak, ágyúinkat elfoglalják, sergünket pedig visszavonulásra kényszerítsék. A dolgok ilyenén állását látva, bár a köszvény miatt igen sokat szenvedek, magam is kénytelen voltam lóra ülni s a serget csatarendbe állítani. Ha azok a magyar csapatok már előre nem nyomúlnak vala, táborunk most szét volna verve – s a királyi fölség kára és vesztesége iszonyú. Azonban a magyar csapatok előre nyomultak; az ellenség a leshelyekből hiába tüzelt oly keményen reájok; ők azzal nem gondolva, vakmerő bátorsággal támadtak – s az ellen futni s Adorfba menekülni volt kénytelen; de még a városban sem volt bátorságos maradása, hanem egy, a városon fölül fekvő dombra futott, mely menhelyül alkalmasnak s biztosabbnak látszék. A mieink folyvást vitézül harcolva, ide is utána nyomultak, úgy hogy az ellen még e helyen sem állapotodhatott meg, hanem egy nagyobb magaslatot

szemelvén ki, mely részint fekvése, részint fenyőerdősége miatt erődítettnek tűnt föl: arra futott s a löfegyvereket azon oldalon vonván össze, a honnan a mieinknek támadniok kellett, rendben elhelyezkedett. Mi ezt látván, a többi magyar csapatokkal hátulról kerültünk, de amazok a közben az ellent újra megtámadtak, étellel-halállal mitse törődve mindjárt az első rohammal megszalaszták – s így egyesegyedül e magyar csapatok, ő fölsége egyéb katonáinak gyámolítása nélkül, egyedül az isten segélyével verték szét az ellenséget. Ő felsége többi seregei a hegyről nézték a magyarok hős tetteit s a támadás kimenetelét.

Ez ütközetben a szász fejedelem különösen kegyelt kapitányai ötlettek meg, egy gróf Groff nevű [Gräfendorff] alig menekülhetett. A gyalogságnak hat, a lovasságnak 12 zászlaja, 12 mezei ágyú maradt az ütközet helyén s több mint ezer holttest feküdt a földön szanaszét. Semmit sem használtak búvóik, melyek német módra fortélyhelyeknek neveztetnek [quae germanico more fortellhellek nominantur], sem az ágyúk, puskák és szakálosok, sem a német módra sűrűn vett dárdák mert mindezeken vakmerőséggel köröszkül törtek a magyarok... sőt az ütközetből elmenekült lovasokat két mértföldnyire üldözték. A többieket Elsnetz [Ölsnitz] városa kapujáig üzték, ütközben kaszabolván s öldökölvén őket, – s mivel a puskával fegyverzett gyalogos polgárság az üldözöttek segélyére akart sietni, e puskásokat is a város kapujait üzték, hol a falakról, bástyákról sűrű tüzelés fogadta őket. A magyarok ezzel sem gondolván, folytonosan sarkába valának a városba nyomuló ellennek; a miért aztán a polgárság követeket küldött hozzánk, hogy kész a várost a királyi fölség hű magyarjainak megadni – és most e városban vagyunk. – Mindezt a magyarok egyedül lándzsával, pajzsával vitték véghez. Német foglyunk, gyalog és lovas több van 400-nál; a városok és falvak lakói pedig úgyszintén az urak s a nemesek napról-napra tódúlnak hozzánk, hogy ő fölsége hűsége alá hajolhassanak. Ezt teszik a nagyszászországi városok is; egy Plaunos nevű [Plauen] Móric hercegnek hódol, a ki ő fölsége pártján van. E város mellett voltak táborban azok a csapatok is, melyek a magyaroktól vereséget szenvedtek; még most is igen nagyon könyörögnek s az isten szerelmére kérnek bennünket: csak a magyarokat ne küldjük rájuk; készek ő fölsége hűsége alá adni magokat; annyira meg vannak rémülve amaz ütközet óta, hogy se a városok kőfalaiban, se ágyúknak, se lovasaikban nem bíznak.

Innen, isten úgy akarván, holnap egyenest egy Chywyko [Zwickau] nevű jeles városnak tartunk s elfoglalása után a még netalán ellenállók ellen indulunk... Isten segítségéből a magyarok e győzelmé annyira megfélemlíté őket, hogy tökéletesen ijedt állapotban vannak. – Főtisztelendőséged csak azon gondolkodjék, mint oldhatja majd föl bűneik alól embereinket; mert bizony eleget vétkeztek. – Miként végződik az ügy, isten kezében van... Költ Elznec [Ölsnitz] városában 1546. nov. 4.

Forrás adatok: *Károlyi Árpád*: Magyar huszárok a schmalkaldi háborúban. Századok (1877)

Ismeretlen szerző Várdai Pál esztergomi érseknek (1546. november 5.)

Főtisztelendő úr, igen tisztelt atyám a Krisztusban! Üdvöt és szolgálatim ajánlását! – Mivel tudom, hogy a főtisztelendőséged kíváncsi az ujdonságokra, nem akarom, hogy a

magyar és cseh tábortól Szászshonból ide [Prágába] érkezett hírek főtisztelendőséged előtt sokáig ismeretlenek maradjanak. A mik Simon és Judás apostolok nem rég mult ünnepe [okt. 28.] előtt történetek, Nyáry Ferenc uramnak idecsatolt leveléből megtudja főtisztelendőséged. Tegnap érkezett ide a pósta, mely hírül hozta, hogy a magyarok meghallván az ellen közeledtét, elibök szállottak, vezérök Nyáry Ferenc uram volt, a ki midőn észrevette, hogy az ellenséges csapatok nem nagy távolságra vannak, a cseh kapitánytól a magyar lovasok mellé 500 vasas vitézt s ugyanannyi puskás gyalogot kért, hogy azok segítségével szerencsét próbáljon az ellenféllel; a mit megnyervén, a magyar csapattal annyira előre nyomúlt, hogy a vasasok és gyalogok nem követhették. Mihelyst az ellenséghez jutottak, mely 400 vasasból, a mint mondják hat ezer gyalogból állott, kiket a szász választófejedelem hercegsége védelmére helyőrségül hagyott, – az összecsapás megtörtént s pedig Mindszentnapján délután 3 órakor. A mint a magyarok észrevették, hogy az ellenség sorai bomladoznak, új rohamot intéztek s a csata növekvő hevében pusztították az ellent, a viadal végén érkezett királyi vasasok s gyalogokkal egyetemben, úgy annyira, hogy a négyszáz vasasból alig menekült tíz. Az ütközet helyén 1200 elesett hullát számláltak meg; a magyarok közül azt mondják, kettőnél több nem sebesült meg. Tizenöt ellenséges ágyú s a választófejedelemnek egy eléggé erődített városa esett martalékul, a vitézek fölötté bö zsákmányt gyűjtöttek s meglehetősen gazdag foglyaik vannak. Oly nagy volt a préda, hogy a kótyavetyén egy ökör vagy egy tehén 4 garason kelt, egy ló 2 vagy 3 forinton. A szerencsés ütközet után a várost a királyi fölség hatalma alá hajtván, azt mondják, tovább vonúlnak. Másfelől Móric herceg is, a ki szintén ő fölsége a király pártján van, összegyűjté hadait, berontott a választófejedelem birtokába s bizonyos Swýka [Zwickau] nevű várost fogott ostrom alá. Nincs is már több hátra három hercegi városnál, melyek a királyi hadak erejét megbírnák; de a mint hisszük, rövid idő alatt ezek is elfoglaltatván, az egész hercegség mihamar ő fölsége uralma alá kerül; mert mindazon városok, melyek ő fölsége mint cseh király irányában hűbéri viszonyban állanak, s melyek vidéke akkorának mondatik, mint Morvaország, a mint hírlik már a királyi fölség hűségére esküdtek ötven bíróval és nemessel együtt. – Ennyi Szászshonból a magyarokról és csehekről.

A mi a császári fölség ügyét illeti, a tartománygróf még mindig azon a helyen táborozik, a hol magát elsáncolá; ütközetbe bocsátkozni a császári fölséggel még nem bátorkodott; de a császári katonaság által annyira figyelemmel tartatik, hogy bárkit küld is ki a táborból, azt tüstént elfogják vagy leölik. Most legutóbb a császári fölség spanyol és olasz csapatok által bizonyos nagy várost gyújtatott föl, mely a táboron túl feküdt s a honnét az ellenség élelmét kapta. A tartománygrófnak kétszáz vasasát ölték le ott, gyalogját is nem keveset; 800 élés szekereket s 800 lovat fogtak el, melyek bombákat s egyéb podgyászt szállítottak az ellenség számára. Eddig ezek történtek; mondják hogy még aznap Thilingába [Dillingen] ment a császár, az augsburgi érseknek az ellenség kezéből nem rég visszafoglalt városába, mely az ellenfél táborától másfél mértföldnyire fekszik. A télen át itt fogja bevárni a császár, ha szükség leszen rá, az ellen mozdulatait; mert alkalmas helyen fekszik, közel Ulmhoz és Augsburghoz, a melyekre, minthogy a

császári tábortól három mértföldnyire vannak, a mikor akar, akkor ront, a körülmények úgy hozván magokkal.

Óránkint várjuk szerencsés végét az egész háborúskodásnak, melyről mihelyst megtörtént, főtisztelendőségedet tudósítani fogom. Kit egyébként boldogul élni óhajtok. Költ Prágában, november hó 5-kén 1546.

Forrás adatok: *Károlyi Árpád*: Magyar huszárok a schmalkaldi háborúban. Századok (1877)

Stöckel Lénárd: A bártfai egyház apológiája, részlet (1558)

A szerző, aki felföldi evangélikus felekezetszervezés meghatározó alakja élesen kikel azok ellen a hazai protestáns gondolkodók ellen, akik a töröktől várnak segítséget.

Mit szólnának most a Hunyadiak, és más igen szeretett hősei a hazának, akik semmilyen veszély elől, legyen az bármely nehéz is, nem hátráltak meg a közös haza szabadságáért és üdvéért, továbbá a török szolgaság, aminél nincs és nem is volt soha semmi gyalázatosabb és elviselhetetlenebb, elkerülése végett? Ha a halálból felkelnének, azt látnák, hogy az utódaik nem a hazát védik, hanem az azt védeni törekvők ellen hirdetnek háborút, és zavart keltenek mértéktelenül mindenben. És ami mindközül a legsiralmasabb, hogy az egyház egyes doktorai maguk hajlanak arra, hogy a török útját a szerencsétlen Pannónia maradékának gyökerestül való elpusztításához egyengessék. Ugyanis azok az emberek, akik úgy vélték, hogy minden veszedelemnek elébe kell állni, velünk értenének egyet, akik értjük és valljuk, hogy mindazokat, akik a török társágába és barátságába menekülnek, és ezáltal vélik a hazát is és az egyházat is szolgálni, ahogy már mondtam, ördögöknek sokasága szállta meg. Mert ha átkozott az az ember, aki emberben bízik, ahogy Jeremiás mondja (Jer 17,5), mennyivel inkább átkozott az, aki a töröknek hisz, akik nem emberek, hanem barbárok, akiket az ördög abból a célból hozott létre, hogy minden ami isteni és emberi, magából az ember emlékezetéből is kitöröljék. Így tehát azoknak a bűne akikről szólunk, messze rettenetesebb, mint azokéi, akik akár teremtményeket, akár emberkéz alkotta képmásokat imádnak, így érdemük szerint súlyosabb büntetést is fognak kapni a törökökkel és az ördög cimborájukkal együtt.

Forrás adatok: *Stoekel, Leonhard*: Tractatus cuius titulus desumptus est ex 1 Ioan. 2,18 apologiam ecclesiae Bartphensis comitens contra barbarorum blasphemias, qui accusabant eam ut haeticam et propugnatricem idolorum. 1558. Bibliotheca Palatina Vindobonensi. Österreichische Nationalbibliothek Handschriftensammlung 13034. (Suppl. 388.).

Az 1566-os tordai országgyűlés 10. cikkelye.

Erdélyt bár egyedülálló vallási sokféleség jellemezte a korszakban, a közhittel ellentétben teljes vallásszabadságot csak az evangélikus szászok és a református magyarok élvezhettek. A katolikusok a megtűrt és időnként üldözött kategóriába tartoztak hosszú ideig.

Végezetre, miért hogy az úr istennek jó voltából az evangéliumnak világosságát az ő felsége birodalmába mindenütt fel gerjesztötte, és kívánja, hogy az hamis tudomány és

tévelygések az anya szent egyházból kitisztíttassanak, egyenlő akarattal végeztetött, hogy afféle egyházi renden való személyek, kik az pápai tudománhoz és emberi szerzéshez ragaszkodtanak, és abból meg térni nem akarnak, az ő felsége birodalmából (Erdély és a Partium) mindenönnen kiigazíttassanak.

Forrás adatok: Erdélyi **országgyűlési emlékek**

Borsos Sebestyén az erdélyi reformációról

Így lőn akkor Erdélynek dolga. Mely hitbeli változtatás megerőtlenítette a nagy félelmeket, egymástól elidegenítette a népeket; és az alatt a nagy szultán Szulimán mint eszes ember ezt látván, akkor hántá a hársot mikor hámlik vala, és az alatt magának tevé s foglalá a magyar birodalomnak jobb részét. Ezt használók véllé! De még mi vagyon hátra, azt csak a jó Isten ő szent felsége tudhatja jobban, miben állapotik meg a dolog jövőben. Akkori napokban hallottál volna egész Erdélyben minden helyeken a köznéptől sok esztelen disputatiót és pántolódást: falun, városon, étel-ital között, estve reggel, éjjel és nappal, praedicatoroktól a praedicáló székből sok káromlásokat és módnélkül való kárpálódásokat a két religio, úgymint a calvinista és ariana religión valóktól disputálást hallottál volna.

Forrás adatok: Borsos Sebestyén krónikája. In: Mikó Imre: Erdélyi történelmi adatok. I. Kolozsvár, 1855. 1-38.

Báthory Zsigmond fejedelem rendelete a váradiak számára. (1597. június 2.)

Universi Nobis sincere dilecti! Hit igazgatásának, ami nem ti dolgotok, hagyjatok békét; szablya, kopja, katonához illő fegyver a ti dolgotok. Te pedig Király György uram, felnyisd a szemedet, meglásd mit cselekszel, ki előttök vagy a szolgáló rendnek. Szájakon tartsd őket; jövődő háborúságra okot ne adjanak, se protestációkkal ne fenegessenek senkit, se egyéb gyűléstekkel közönséges magatok tudatlan balgatag felfulkodásokkal hitet ne igazgassatok; mert valaki lészen kezdője, vagy kapitány, vagy lovász, vagy pap- vagy secularis, egy istrángszálat meg nem kiméllek tőle. Egynehányatokról nem szóllok; de ha mindnyájan olly vitéz emberek volnátok, a mint Hitet tudtok igazgatni, eddig régen Konstantinápolyból is kiűztük volna a törököt. Ti pedig, kik jámbor és tősgyökeres Nemes renden kívül vagytok, bírák, városbeliek és váradi főpolgárok minden renden! Szántás, kapállás a ti dolgotok, nem hit igazgázás. Nem paraszt emberhez illik a hit igazgatás, nem vargához sem szúcshöz; sem a protestációval való fenegetés egy pór fiához is. Valeté! Datam Albae-Juliae 2. jun. 1597.

Forrás adatok:

Baranyai Decsi János a Bocskai által rendezett véres farsangról

Alig hallották meg ezt a dolgot, felébredtek a székelyek, s a házakkból, amelyeket erősségük miatt vár helyett kiválasztottak, kissé az ellenséggel szembe vonultak, mikor

egyszerre Apafi [emberei] körülfogják s öldöklük őket. Majd azokba az épületekbe úzik őket, melyekről már szoltam, s részben lemészárolják, részben vaskampókba, karókba s keresztekre húzzák őket a többiek elrettentésére. Néhányat, akik feleségükkel s gyermekeikkel más épületekbe húzódtak, mind tüzzel emésztettek el, s csak kevés tudott futva kimenekülni. Ebben a csetepatében elestek huszonheten, vaskampóra akasztottak hármat, ötöt felkötöttek, néhány épület a csűrökkel és sok gabonaasztaggal elégett. Vezérüket, Gál Jánost, ugyanaz a büntetés érte.

Forrás adatok: Baranyai Decsi János magyar históriája [1592–1598]. Bp., 1982.

Borsos Tamás a Bocskai által rendezett véres farsangról

Sokat benne az javában, kit felnyársalának, kit akasztanának, kit horogba hányának, kinek orrát, fülét elmetélek, kit piricskolának. A pogány is ezt nem mívelte volna.

Forrás adatok:

A lécfalvi országgyűlés (1600) határozata Bocskairól

20. Miérthogy penig Bocskay István az ő sok titkos praktikáival és az ország ellen hír nélkül való cselekedetivel nem csak császárnak ő felségének nagy bosszújára, és szerelmes atyafiának Maxmilianus hercegnek ő felségének, sőt az egész austriai háznak gyalázatjára sokat vétett, de az országnak nagy kárt és romlást szerzett, ez országba Zsigmond fejedelmet ország híre nélkül Opoliából behíván, és titkon az ország ellen a vitézlő népet melléje esketvén, mellyel az egész országot mindeneknél, és minden keresztény fejedelmeknél ily nagy infámiába és gyalázatba hozá, hazánkat is nagy pusztításával, dulásával sok helyeken megsértegette, rontotta; minek okáért, hogy ennek utána is e féle nyughatatlan elme miatt hazánk hasonló veszedelemben ne forogjon, végeztük – kiről kívánjuk, hogy az ország követi császár ő felségét ország nevével megtalálják –, hogy itt benn Erdélyben semmi közü, semmi jószága, se birodalma ne legyen, és közinkbe, soha Erdélybe lakóul ne szállhasson, avagy másképpen.

Forrás adatok: **EOE IV.** 559.

Hidvégi Mikó Ferenc Históriájából (részletek)

1601. 21. Fő és első ebben Csáki István, ki Kolosvárott a kikkel akkor összegyülekezett az urakkal szorgalmaztatván a magyar fizetett népét a vajdának [Mihály], sok szép ígéretekkel magokhoz hajtván: megindulának Barcából Makó György és Tarkányi Istvánék, és magokat Tordánál Csáki Istvánnal s az ország népével conjungálák, ott két hópénzt adván nekik. Ezek alatt, mint ilyen utolsó veszedelmeknek veszélyében, látván Csáki István és az urak kevés- és elégtelenségeket a vajdának nagy hadai ellen, folyamodnak Basta Györgyhöz, ki akkoron Rudolphus császárnak kassai generálisa vala, hogy lenne jó akarattal, és a tyrannus oláh fejedelemségnek igájából való megszabadulásban ő is hadaival, kiknek nagyobb része akkor Szatmár körül volt,

segítséggel lenne. Meggyőzöttetvén az országnak követői által Basta, megszáván nyomorodott sorsunkot, a mi hadaknak szerét teheti, hamarsággal bejöve; német hada levén mintegy öt ezer, magyar lovashada is két ezer, kivel sietett Tordához jöni, és az ország hadaival ott megegyeze. [...]

25. Látván azért Basta már az alkalmatosságot, eszében vevén az ellenségnek is mivoltát, a sáncból a lövő-szerszámokat visszahozatja, a falut felgyújtja, minden seregét visszafordítja, hátat ad az ellenségnek. Ezt Basta, az ő hadakozó mesterséges okossága szerint cselekedte, hogy az ellenségnek feles hadait látván, jobb és alkalmatosabb helyre hozhassa ki, elhívén azt, hogy már fut, és erre való képest rend nélkül kezdi úzni; a mint úgy is következék. Mert a mikoron a Basta és az ország hadai megfordulásokkal már Décsét érték volna, eszébe vevén Basta, hogy szintén ideje a megfordulásnak, vitéz módon nagy bátorsággal, mind magyar és német hadak megfordulván szemtől szembe az ellenségre, minden tartózkodás nélkül az ellenségnek szeme közé sietvén, meggondolván, hogy az nap leszen vagy szabadulásunk, vagy ha nem vívunk, utolsó veszedelmünk, vitézi módon nagy bátorsággal az ellenségre menvén, Istennek kegyelmes tanácsa, segítsége által a győzedelem nekünk szolgálja, és a vajda, számtalan hadainak elvesztésével, onnat elfuta. Itt valóban sok szegény bolond székely atyánkfia vesze; megesék nekik a szabadság, a nemesemberek levágása, kergetése.

26. A vajda elszaladván és elfutott hadait összevívén, azokkal Fejérvár felé tartván, Komis Farkast a fogságból előhozatja, és a feredő háznál levágatja; onnat Fogaras felé és a Barcaságra siet, a hol a Havasalföldéből és Moldovából jövő segítségre talál, megegyez. A székelységnek maradékit újólág hivatja, de azok nem mennek; ott hadaival Barcát mind elégettetvén, általment a Bozzán Havasalföldre. Basta és az ország hadai bemennek Barcába, onnan oszolnak el Háromszékre quartélyokba. [...]

28. Basta azalatt lakék Sepsiben, Uzonban hadaival, és ott körül; Csáki István Lécfalván, Kézdiven, a vármegyék hadaival; Székely Mojzes Borosnyón a vitézülő népnek egy részével és a több helyeken, hogy refrenálják a székelységet; a mi meg is lön. A régi lófő, darabont személyek megmaradának az előbbeni szabadságokban, a szabad székelyek esének előbbi uroknak jobbágyságába.

1601. 30. Ez időben Basta kívánta az országtól, hogy az ő szolgatját mivel remunerálja, az ő urához német császárhoz is minemű háladatosságát mutassa, kívánván azt is, vagy oly fejedelmet válasszanak, ki az ő urától Rudolphustól függjön, avagy a kit az ura arra választ, az ország attól hallgasson. De nem engedhetvén ennek a kívánságnak az erdélyi urak, Dévát ígérték Bastának, hogy itt Erdélyben Báthori Zsigmond hűségében maradjon. Ezért Basta búsultában, nem kicsiny bosszúságtól viseltetvén, kimene Szatmárra.

31. Már az ország fél esztendőttől fogva interregnumban levén, elméjek noha hol egy, hol más embereken járt, de mégis a nagyja az embereknek, magok hasznára nézve-e inkább vagy csak a fatumtól viseltetvén, újólág Báthori Zsigmondért küldenek, ki akkor egy udvarházban Moldovában Jeremiás vajdának clientelája alatt, Botosánban lakott Ezek oda érvén, a vajda jóakarátjának elvételéért való köszöntést is nem cselekedvén, egyenesen Botosánból elhozák Báthorit a besztercei utakon által Besztercére, onnan

Kolosvárra, újólaj való fejedelemségre. Oh! mi bolond nemzetségeink, kik akkor első voltatok a haza gondviselésében, kik együtt nőttek, laktatok vele, mégis az ő állhatatlanságát, rosz pusilanimitását meg nem esmértétek, háromszor ezelőtt ide hagyván országát, végső veszedelmetekre visszahozátok; úszhatnak, mint eddig is, maradékitok az ő miá reánk jött veszedelemben. [...]

33. Onnan a mi hadaink, megmustrálván magokat, visszatérének Szilágy felé; ezenközben a Bastához rendelt hadak, kik magyar hajdúságból állottak, elérkezvén, Mihály vajda is jelenlevőn, kijöve Majtinból Basta a mi hadunk után. Ekkor támada az a lator hajdúság; és Goroszlónál elérvén a mi hadunkot, ott a két úrnak, Székely Mojzesnek és Csáki Istvánnak, (mert két generálisok valának) egyenetlenségek miatt, egyik is nem engedvén a másiknak, mert egyik magát nagyobb, érdemesebb úrnak, magát a másik másnál vitézebbnek, látottabb hadviselt embernek állítván, a hadaknak nem jól igazgatása és rendelése miatt, nem úgy erejével mint okosságával megveré Basta, sok és vitéz emberek ott veszvén.

34. E harc lön Erdélynek elromlása; e levén a Bastán tött bosszúságnak jutalma. Azért a győzelem után bejövén Erdélybe, elrontatok, pusztítotték Erdély úgy, hogy soha vég nélkül többször meg nem épül, és soha előbbi állapotjára vissza nem jó; mert akkor nem levén kegyelem se nemes, se paraszt, se férfi, se asszonyi állatnak, egyaránt emésztette a fegyver mind férfiat, mind asszonyi állatot, kiváltképen a Mezőségen. Azt pedig a hallatlan kegyetlenséget a magyar hajdú cselekedte. Volt ezeknek az Isten nélkül való magyar hadaknak főkapitánya többekkel együtt Segnei Miklós, Dengelegi Mihály, Lippai Balázs, Szilasi János. Oh átkozott nemzetség! úgy kellett neked ok nélkül bánnod a te felebarátoddal, a ki neked soha nem vétett, kenyeredben sem ett, szemmel sem látott; te minden javát elprédáltad, fosztottad, faluit, városit elégetted, a bennevalót az ártatlan gyermekekkel levágtad; eltöröl e földről Isten, nem leszesz nyomós, nem marad a te prédád a te maradéknak, úgy vess el a pusztító, mint ő másokat rontott. [...]

36. Basta bejöve Kolosvárhoz, meghódola Kolosvár, megadá Gyulafi László Szamos-Újvárat; csak Fogaras, Görgény, Déva már a miénk, Brassó, Szeben és a szász városok. Tordánál megöleti Basta Mihály vajdát. Ezért vala pedig akkor igen könnyen mindjárt a németnek bennünköt meghódoltatni: Várad, Huszt, Kővár, Jenő német kéznél volt, német praesidium, német kapitány parancsolt, és azok a vármegyék az erősségekkel együtt német részre voltak; ezek is a Báthori Zsigmond cserélése-berélése miatt akadtak vala német kézhez. [...]

38. Ezalatt Báthori Zsigmond, mostani új fejedelemségitől fogva megalásván magát, megszávnán, megbánván hatalmas török császár ellen való előbbi bolond cselekedetét: császár kegyelmes protectióját impetrálja; melyet a török acceptála, és rajta esett szerencsétlenségét értvén, Lugos, Karánsebes felől nagy hadakat három passával bebocsátá; kihez képest Zsigmond is Brassóból kiszálla, megindulván az ország hadaival, Maros-Újvárnál a török hadakkal megegyeze. Basta nem meré megvárni, Dészhez mene, és ott erős sáncot csinála. Zsigmond Kolosvárhoz mene, de abban sok német praesidium vala, meg nem veheté, visszajöve alóla, a törököket elbocsátá; mert erős tél, szintén karácsonban vala. [...]

1602. 40. Basta ezalatt Besztercére mene, kiben vala praesidiuma Zsigmondnak, Vitéz Miklós levén előttük; megszállá Basta, erősen löteté, töreté, meg is ostromoltatá; de haszontalanul, sok népe vesze alatta, de a viadalt nem tágitá. Látván, hogy elhagyattak a segítségtől, Zsigmond maga is megparancsolván, megadák a várost hitre; a Basta hitét violálá a hada, felvervén a városból kijövő nemességet; kiért Basta sok tisztviselő és főrendeket felakasztata; de a mi meglőtt vala, csak meglőn. És Így a Marosig Bastáé volt az ország, a Maroson belől Zsigmondé. – És a tél így múlt el, sok csatáknak járásával, hol egyik, hol másik szerencsétlenségével; ezenben a tél múlton múlt. [...]

43. Csáki Istvánt Déváról Barcsai Andrással elküldé Zsigmond Bastához, az Erdély eladásának tractájára. Bejöve Basta a követekkel együtt, mintegy három ezer lovassal és négy ezer gyaloggal Komegindult volna hadaival, inkább sietvén mint hadnak menetele vagyon, csak a lovas seregét vivé vele a tanácskozásra. Másfelől megparancsolá Székely Mojzesnek Zsigmond, hogy a fizetett haddal, mintha nem ő akaratjából, ütközzék meg Bastával, hogy ha a szerencse szolgálna neki, örömet meg is maradna még a fejedelemségben; ha nem, a mit a szerencse hozna, azt követné.

44. Úgy is lön. Basta bátorsággal jöven, mikoron Fejérvár felé érkeznek, úgy vevé eszébe, hogy másképen a dolog. De ő is mint vitéz ember meg nem ijedvén, és a két úr is vele levén, assecurálván az ország hadai felől, seregét elrendelvén az akasztófánál, Székely Mojzes a hídnál, megvívának. Igaz, a kevés fizetett vitézlő nép, ki állott vala 16 száz lovasból, erős viadalt tartá; de meggyőzöttetvén Székely Mojzes a németektől, futva szalada, és a győzelem Bastának succedála. Itt vesze Barcsai András Basta mellett. Így levén a dolog, mégis csak Székely Mojzesnek tulajdonítá a harcnak okát Zsigmond. Mojzes, alá Solymosba, s onnat Lippához mene. [...]

1604. 65. Ekkoron Basta már Kolosvárott lakott; oda érkezvén Sennyei Pongráchoz estvére, ő szerzett gatiát. Bölöni Gáspár lakott a magyar cancellarián, e volt Isten után promótorom mindenkben, ennek segítségével, tanácsadásával jutottam pusztá jószágocskámhoz, kit adtak volt a két hajdúnak Nagy Lukács és Sebesténnek. Ezek Hídvégen egy jobbágnak leányát szerették, gonoszul mindketten éltek; Sebestén megölte Lukácsra való bosszúságában a leányt.

66. Ez időben lakott Brassóban egy francúz, Beauri nevű kapitány, ki praesideált a városban; ennek híre levén a Hídvégen történt gonoszságban, kiküldött, és mind Lukácsot, Sebestént Kolosvárra küldi; Sebestyént felakasztják, Lukácsot proscribálák. Ez a gonosz eset rajtok nekem jó szerencsét hozá, mert utat nyitá jószágocskámnak sollicitálására; és nem úgy mint magam nevével, árva öcsém, húgom neveivel supplicatiót formálván Bölöni Gáspár, mivel atyánk régen megholt Mojzes bejövetele előtt, jószágunkot megadák. [...]

67. Mikoron azért a Törökországban maradt urak és főrenden való nemesség, katonaság, mint hazájokból kirekedett exulok, elméjeket éjjeli-nappali sok szorgalmatosságokkal abban fárasztanák, mint és hogy találhassanak magoknak módot mind a magok bátorságos hazajöveletekben s mind a németnek Erdélyben való rettenetes dühösködő uralkodásától lehető megszabadításában; az alkalmatosság így hozta: Bocskai Istvánnak egy rabja Huszain aga megsarcolván bizonyos summába, ez sarcának mivel

megszerzésében ott ben az ő feleinél fáradozna, ez által indítának az exul urak tractát Bocskaiával: hogy az Istenre nézve elsőben, annakutána hazájának nemzetének is szintén utolsó veszedelmét látván elközelíteni, serkenjen fel, és mindezekre nézve kösse fel a harangot, támadjon ki a maga nemzetének megmaradásáért, hátra tevén minden ebben vagy ezekkel ellenkező respectusokat. Mely török ebben híven és igazán eljárta, a mint a dolognak vége megmutatta. Az is a jó emlékezetű úr, ki ebben való felébredésével azután fejedelem lön, minden félelmes állapotokat hátratévén, maga életét is kockára vetvén (noha azelőtt bizony valóban német lélekkel bírt, de nemzetéhez való szeretetért azt magáról levetkezé) és Istent híván segítségül, jó reménységgel dolgához így kezdé.

68. Basta már az erdélyi gubernatorságból vagy generalisságból elment vala, és itt három commissariusokat praeficiált vala, a benmaradott praesidiumok előtt hagyván egy atyafiát, kit is conte Capreolisnak hívtak; ezek igazgatták az erdélyi állapotot, mivel nem volt sohonnan félelmes állapot. Basta pediglen ment a felső generalisságra, Esztergomnak segítségére. Mindezek között mikoron immár Bocskai István is látván az alkalmatosságot, hogy Basta is távol volna, és derekas hadak szintén akkor Erdélyben is, a praesidiamokon és valami néhány száz vallonokon kívül, nem volnának, Magyarországbán is nagy uraknak elméjeket megnézhvén, kik a németektől való rettenetes ínséget megunták vala: alattomban magához kezdé alliciálni a vitézlő rendet, kik elei voltak a Bastával való hadakozásban Erdély ellen, a hajdú kapitány embereket, kik közül akkor leginkább hallgatták ama lator dúló fosztó hajdúkat, úgymint Lippai Balázst, Német Balázst, és a főemberek közül is kik azon a pórázon jártak, Segnei Miklóst, Dengelegi Mihályt, Ibrányi Ferencet. Ezeket nézte akkor a széllyel Magyarországon levő csavargó, lézengő hajdúság, mert akkor még nem volt lakóhelyek és csak akkor támadtak vala nem régen az hajdúk, mert azelőtt emlékezetek sem volt.

69. Rudolphus császár Basta helyébe mikor Joannes Belgiosót expediálná a guberniumra, ki Váradig érkezvén, eszébe vette a Bocskai István indulatját, akaratját, szándékát: de nem levén elég módja az ellene való állásban, Pecz Jánoshoz, ki akkoron Kassa táján volt és kassai generalisságot is affectált, mintegy három ezer gyalog levén vele, érette küldött, hogy conjunctis viribus resistáljanak.

70. Immár azért Bocskai István is, mint ki ilyen dologhoz kezdett, semmi munkáját nem szánván, és értékét semmiben nem kímélvén, pénzzel a mit nem ért, ezüst miveit, kit épen, kit darabokra vagdaltatván, tartozás nélkül osztatá a hajdúknak, hogy magához vonhassa őket; kik mind az adománytól és szép szóval meggyözetettvén, már derekasan gyűlni kezdetek volna Kerekihez. A mi szegény számkivetett atyánkfiai Tömösvárról Gyulára, onnan oda érkezének és ott egymással szembe lönek; ezek között akkor is elsőbb, noha ifjabb, levén Bethlen Gábor. Ezeknek tanácsával, a töröknek is jó akaratjával, igen nagy assecuratiójával, nagyobb bizodalommal lön Bocskai István és a vele valók.

71. Pecz János is semmit hátra nem hagyván az ő dolgában, mikoron igyekeznek Váradhoz menni, és ott Belgiosóval magát conjungálni: híre levén Bocskai Istvánnak benne, hogy már az Ér felé közelgetne, eleibe mene, és csak közel már szintén Diószeghez rendelt seregekkel reá érkezék. Azok német módon szekerekből sáncot

formálván, magokat vitézül lövéssel oltalmazták, és a mi hajdúink is vitézül ostromlották. Nem kevés puskaport hányván el a németek magok oltalmazására, és a mi ostromló feleinknek veszedelmére; a szerencse úgy hozá, hogy magoknak lön veszedelme; mert magok tüzétől elébb vetvén fel a por magát, mint a rendelések volt, öbennek nagy kár lön, és ezen pornak felvetése alatt a mieink derekas ostromot tőnek. Az első győzelem e lön, mert a közönséges nép ott mind levágattaték, a főrend Pecz Jánossal fogva esék. E lön a nagy hatalmú Istennek jóvoltából a kicsin győzelem a németnek utálatos ínségéből való megszabadulásunkra.

72. Mikoron ezek mind így forganának, Belgiosó megparancsolta vala Conténak, hogy az erdélyi bandériummal, sőt az egész Erdélyben felültetett nemes és székely hadakkal kijöjön Bocskai ellen segítségre; kik meg is cselekedék, és ugyanazon a napon, de már késő östvé, hozzá érkezének, és megegyezének elsőben Váradnál Belgiosóval; de mig az hadak reá érkezének, elkölt vala a súlya; és onnan nyakok vakarítva térének vissza Váradhoz. Mert a győzedelmes hadba nem merének belékapni, noha bizony sokkal felesebb vala a Belgiosó hada már az Erdélyből kijött hadakkal.

73. E kis szerencsével Bocskai Istvánnak hada nevedni kezde, a németeknek szívek megesék, elannyira, hogy minden éjjel felülteté seregeit és úgy strázsálák hajnalig. Mindezek így folyván a dolgok, Belgioso micsodás tanácsoktól viseltetvén, minden gyalog német hadait, ki mintegy négy vagy ötezerből állott, a várba collocálá, maga a német fegyveres és vallon hadakkal, az Erdélyből kijött lovas hadakkal (mert a gyalog székelységet visszabocsáttatá) egy estve dobot verete, és mintha az ellenségre Bocskaira akarna menni, azt tettetvén, Kis-Marjánál a Berettyón éjjel általmene, viradtig Debrecenen túl ére, ott hajnalban keveset étete; de az ellenséget messze elhagyá, estvéli megindulása után, másnap Tokajba szalada, vele levén, el nem hagyván az erdélyi lovas hadakat

Mikoron Bocskainak azt híruí adták volna, ő is hadaival megindulván, s a németnek rémulését látván, nagy bátorsággal utána indúla; de azon éjjel a hajós hídon minden hadak Tokajba általköltöztek vala, a rácokon kívül, kik Rakomazba szállottak vala. Ezekre hajnalban reá érkezvén a Bocskai István előljárója, a kik által nem úszhattanak, azok ott veszének. Bocskai Isván alább menvén, az általköltözéshez kezde.

74 Látván Belgiosó Bocskainak bátorsággal való magaviselését, és hogy a Tizán is híd nélkül költözik, Tokajból megindula Kassa felé éjjel minden német hadaival. De már a mi erdélyi hadainkat előrendelte vala avagy inkább háta megé szorította, Csekeházára s több falukra. Mikoron azért éjjel a német hadak nagy zúgással mennének, parancsolta Belgiosó a mi generalisinknak, Sennyei Pongrácnak a nemességnek és Kornis Boldizsárnak székelységnek kapitányoknak, hogy felüljenek s kövessék, a mint fel is ülének. De ebben egyetértvén sok éjjeli tanácskozással a nemesség és székelység, balra hagyák Kassát, generálisokat Belgiosó után békével igazítván. A mi hadaink Patak felé, által a Bodrogon, szállának, és minden mulatás nélkül a leányvári réven a Tizán által Isten akaratjából békével hazájokba jutának.

75. Bocskai István ezek után mind progrediált elébb-elébb; voltak, akkor éltek még hazájokat szerető igaz töszyökeres urak; mivel az ő jó szerencséje után melléje állottak

mindjárt az egész magyarországi urak, vármegyék, Kassa városa, a több királyi városok, megunván a németnek ök is rettenetes ínségét. Megírták a kik benne forgottak; én azokban, akkor hazámon kívül levén, nem forgottam: azoknak hagyom; a kik azokban jelen voltak.

76. Bocskai István oda fel való gondjai között nem felejtette Erdélyt is, és örömet vonta volna magához; de hadait erre nem szakgathatta. Viszont, kivel itt felköttesse a harangot, nehéz vala, mert már sokszor szájunkat a kása megégette vala, és mikoron mi, szegény erdélyi statusok, életünket kockára vetettük, akkor Magyarország csak nézi vala. És így az 1604-ik esztendő csak reménségben, hallgatásban végződék el; mivel Basta Kassához alá érkezett derekas haddal, és az ősznek vége s télnek eleje sok és csudálatosképen forgott, hol egyik, hol másik vévén győzedelmet. Mindazáltal a tavasznak igen elején avagy a télnek végén nem állhatván Basta, Eperjesből felindúla, Bocskai István is utána; és így Erdély is felébrede, a maga dolgaihoz kezde.

Forrás adatok: gróf Illésházy István: Illésházy István följegyzései, 1592-1603 és Mikó Ferencz históriája, 1594-1613 Báró Sámuel folytatásával. Közli: Kazinczy Gábor. Monumenta Hungariae historica, Pest, 1863.

Nagy Szabó Ferenc emlékiratából

Menten-ment a sok panaszló szegény ember Bástára panasolni Kolosvárra és egyebüvé is, de csak azt kérlette a nagy jámbor: *Magyar-e a ki azt mivelte?* s azt mondották néki: *Magyar, nagyságos uram.* Arra azt mondotta: *Oh uram Istenem? Ego puto, illos esse incarnatos diabolos.* Mondotta szegény panaszló: *Mikor német jő, az mégis hagy valamit, de a magyar semmit nem hagy, mind elviszi.* Ezen sírt a szegény panaszló ember, és velle Básta is sírt. Mert ő eleibe egy koldus is bemehetett – egyébbel nem bocsátotta el, hanem csak azt mondotta: *hogy ha bolon (vallon) vagy német volna, bizony bírnék avval, s megbüntetném, de magyarral nem tudok bírni.* [...]

Igen rút istentelen nép vala az a hajdú, de keresztyén vala, a felől balog keresztyén. Molnár László-keresztyénnek hívják vala őket. Mikor kértük azon, hogy ne bántson s ne istentelenkedjék, hiszen mi is magyarok és keresztyének vagyunk, bizony megveri az Isten: arra azt felelék, hogy: *Ez s ez lélek fia, ti hajas törökök vagytok, s törökkel bérlettek. Ebek vagytok ti, nem szánunk – Isten minket úgy segéljen – levágni szinte úgy, mint a törököt; az Istentől pedig mi semmit is nem félünk – Deus ignoscat [nem tudja] – mert a Tiszán túl hagytuk.* Ilyen szókkal káromlották az Istent. ... Mert immár Básta megfeneklett vala az országban, és éppen kezében vala: sehol sem vár, sem város nem vala több Görgény váránál, ki meg nem adta volna magát. És látszik vala, hogy valami kicsiny csendesség volna, mert Básta a hadait igen fenyen [nagy fegyelemben] tartja vala, és valami sokadalmak is esnek vala immár a városokban. [...]

A hajdúkat Mihály vajda onnat szabadnyereségre elbocsájtja, hogy az országot égenség, rabolják, és dúlják amint akarják. Ez a Mihály vajda dolga nem vala Bástának akaratjából, és ugyan is megszóllította róla, hogy az országot ne dúlassa, kóborlotassa. [...]

Adót Basta nem vetett ki az országra, sem semmit se kért az országtól, azt mondotta, hogy mostan megadta az adót a nemes ország, megéri vele 40 esztendeig. [...]

Básta pedig kedvez vala a székelyeknek, mert tudta azt, hogy micsoda állapotjok vagyon: hogy ők mindenkori és fizetés nélkül való hadak; azt is tudta, hogy hajlandó nép az, melyet a Mihály vajda idejébéli dolgon tanult meg, s tudta, hogy jó a kész nép. [...]

Básta mikor beszállani akart Kolosvárra, hogy bejött Szakmarról a Móses király veszedelme után, hallottam, de nem láttam, hogy nem bocsáták bé a városba, nem tudhatom, mit gondoltak. Azt hiszem, hogy azt tudták, hogy őket menten mind szablyára hányatja, holott arra nem volt semmi szándéka. És mikor ott állana, a hadai a kapu előtt várakozván, tehát egy darab kőfal – nagyobb egy kapunyi helynél – magától leomlott, és azt meglátván Básta: ha való é? parancsolta a muskatérosoknak, hogy azon az omláson mennének bé; és azon bementek volna, és ő magának osztán úgy nyitották volna meg a kaput. De én azért nem hallottam, hanem egy Enyedi Pál írásában olvastam. No azért ha úgy is, ha nem is, én nem vitatom, hanem Básta bemenvén és letelepedik, és vallat felüle: *Kik voltak azok, a kik fő okai voltak az árultatásnak, és annak a nagy sacrilegiumnak?* És a községet nem bántja, hanem a fejeiben hatvant megfogata, és ott egy házban tartották őket sub custodia. Bástát a páterek engesztelték, mert bementek vala azon őszön a páterek. Végre a piacon való templomot elvévé Básta, és Szent Mihály napján belé bocsátá őket; magokon pedig csak kicsidet vón, mert egyik is azt megadhatta volna, úgy mint hatvanezer forintot. Csak azon kérte Básta a pátereket, hogy a gyilkost hadd büntesse meg, és azt a másikat, a ki a páter Argentát homlokba ütötte volt. De soha nem engedék a páterek, hogy senki meghaljon, hanem más factiot találtak valamit. A királybíró – Szöcsi Mihály vala – nem tudom bizony hun ölték meg, de azt megöleék, de más dologért. Katona Mihályt esmét, úgy tetszik hogy Mihály vajda idejében öleék meg, de nem Básta, hanem a vajda; a többi mind békével megszabadula. Esett ugyan a gonosz néptől halál ott Kolosváratt, de az nem Básta akaratja volt, hanem magokban mint volt? hogy volt? szállójától lett? ki tudja, hogy lehetett. Ezeket én csak rövideden akarám emlékezetben hagyni, mert látom, hogy már csak akkori ember sincsen, a ki ezt szemeivel látta volna. És azért az 1603. esztendő végződjek el itt. [...]

Ezalatt elérkezék Bocskai is s Medgyesbe szállá, és azt látván osztán a szászság, lesüté bezzeg a fejét, látván a Bocskai állapotját és a jancsárt véle lenni s a magyarországi nagy urakat. Mert Korponánál a török egy koronát is adott volt immár néki – mely korona a rác királyé volt, úgy hallottam – és ugyan meg is lőtt volt a koronázás imigy-amúgy, tóvel-heggyel. De az a koronázat a pogánytól csak olyan dolog, mint ha az ördög szentelne az Istennek papot. Mindazáltal ugyan István királynak hívják vala Bocskait. No ezt abba hagyom. Hanem menten emberét küldi Bocskai Segesvárba és egyéb helyekre is az hol németek valának: hogy ha akarják é a békességet vagy nem? Amazok reá hajlanak a békességre, de úgy, hogy bántások ne legyen, hanem békével elbocsássák őket hazájokba, akik ki akarnak menni; s a ki pedig benn akar maradni, az is szabados legyen. Ez is megengedtetik nékiek. És oda hívatá őket Bocskai Medgyesbe mindenünnen, és egyik rendbe jancsárt állatott, a másik rendbe szembe vélek német gyalogot, és úgy

lőtetett vélek verset (=versenyt). A békesség azért meglőn, és a német az országból kiméne, de a rácok nem tudom ha kimentek é vagy benn maradtanak?

Forrás adatok: Nagy Szabó Ferenc memoriáléja. In: Mikó Imre: Erdélyi történelmi adatok. I. Kolozsvár, 1855. 39-168.

Krauss György írásából

Miután Mihály vajda Báthori András bíborost Szebennél legyőzte, a zsarnok Mihály vajda, aki hitet, jogot, becsületet nem ismert, és szüntelen kicsapongások és fajtalankodások közt élt, hallatlan sarcokkal terhelte meg az országot. Minden-hónappal nagyobb-adót vetett ki a szegény köznépre, ezáltal az országa legnagyobb nyomoruságba jutott. Soha nem tudott betelni a pénzzel. [...]

Basta szegény Erdélyt az embertelen zsarnok dühétől kegyesen megszabadította, ezt Isten dicsőségére mindig meg fogják ünnepelni. De hamar elfelejtkeztünk Isten jószágáról, ha már elmúlt felettünk a baj, nem gondolunk azzal, aki egyedül segített ki belőle, ezért büntetés vár a hálátlanokra, és a rosszat az isteni igazságosság rosszal viszonzozza. Méltán ért minket az isteni bosszúállás, mert mi nemcsak Isten ellen vétkeztünk, hanem embernek is hűtlenséggel fizettünk.

Forrás adatok:

Illésházy István jegyzeteiből

Az római császár hadát kikeletre megindétá, és főkapitánt ada népének, Mansfeld Károly grótot, kit herceggé is tett vala. Ez igen tudós és bölcs, s fő hadakozó ember vala, Olasz-, Német-, Flandria országokban szerencsésen sokat hadakozott vala; de mind ezek fölött igen istenfélő vala, semmi dűlást, fosztást tenni nem engedett, és csak kicsin kárért is megöleti vala az rossz németeket; Samarjában [Somorja] Csarlóközben fölakasztatott egy németet, egy sáskévéért kit levont volt egy pajtárul. Ez az németeknek sokszor sok szóval eleikben adta, hogy ne legyenek háládatlan az magyaroknak, kik sok és nagy országokat elfogyattak magokkal egyetemben az körösztýénség mellett, és minket németeket régen kiűzött volna az pogány országunkból, ha ezek nem voltak volna. Csak egy magyar drabantnak is süveget vett vala, és igen böcsüllí vala őket. Ezt látván az németek, szokások és természetek ellen ök is nagy szeretettel mutatták magokat az magyarokhoz, ugyannira, hogy az volt jobb német, az ki az magyarnak tisztességet tehetett, viszont az magyar az németnek. Az tábor körül való falukban senki fejéért egy tikmonyát pénz nélkül el nem mert venni.

Erdélyben mindenekben zsákmánt tött Mihály vajda; sem urat, sem nemesembert, sem özvegyet, árvát nem néztek, hanem mindenét minden embertől elvették. Az székelyek az minemő nemesemberek köztök voltak, mind levágták, és az minemő erősséget [Báthori] István király csináltatott volt, azt is mind fundamentombúl lerontották és eltörték. [...]

Látván ezt az erdélyiek, egybeszólának, és magok oltalmokért föltámadának, és Tordára gyülének. Választák előttök Csáky Istvánt, küldének követeket az kassai kapitányhoz Georgius Bástyához, hogy jöne segítségekre Mihály vajda ellen, mert ők tovább nem szenvedhetnék az Mihály vajda kegyetlenségét, és ha megsegéti őket, megmaradnak az római császár hűségében, ha pedig nem akarná megsegéteni, ők az lengyel segítséget hozzák be, és azokhoz állanak. Básty György, minthogy értelme volt császártól is, mindjárt indúla az fizetett néppel és az vármegyékkel, 6 ezeren lovassal gyaloggal, és bemene Erdélybe; mellé álla az ország. Mihály vajda is fölkészüle hozzá, ő mellé állának székelyek, kozákok, oláhok.

Forrás adatok: gróf Illésházy István: Illésházy István följegyzései, 1592-1603 és Mikó Ferencz históriája, 1594-1613 Báró Sámuel folytatásával. Közli: Kazinczy Gábor. Monumenta Hungariae historica, Pest, 1863.

Basta György levelezéséből

Basta György Segnyey Miklós kapitánynak. (1599 november 25.)

Fölötte igen nagy és nehéz panaszokat az itten való vármegyebeliek az Kegyelmed alatt való vitézire tének mi előttünk, kik meg nem gondolván sem az Istent, sem az ő igazságát, sem pedig az itt való létünket, ez Szilágyságban levő szegénységet és kiváltképpen Somlyóhoz tartozó jószágot, ez napokban iszonyúképpen megdulták, minden morhájokban sákmánt vetvén, ökreit, lovait, juhait az szegénységnek éppen mindenestül fogva elhajtották, buzájokat felrakták és elvitték, ki mi nekünk fölötte igen ellenünk vagyon. Mely dolgot mi semmiképpen el nem akarjuk szenvedni, hanem meghadtuk Nyáry Pál uramnak, ő Felsege váradi főcapitanjának, hogy afféle Istentelenségért az kóborlókat megbüntesse s Kegyelmednek is parancsoljuk, hogy adassa vissza tulajdonosaiknak, a mit elraboltak. Költ Somlyó[ban] 5. die Novembris 1599.

Basta György válasza Gyulafi Lestárnak (1601. május 31.)

Elhiszem Kegyelmed szavait, de ha csakugyan a békesség járt fejedelme eszében, másként kellett volna viselkednie. Eleiben kellett volna adni az római császárnak, hazájában való jövetelire való kívánságát, ottan csak Lengyelországból is, ha előbb nem is magyarázta volna el bajait, hisz nem oly fejedelmeket educál ez az gloriosa domus Austriaca, quae nesciret compati aliorum calamitatibus. Sőt törekvésében még magam is fáradoztam volna, hogy a császártól visszakapja provinciáját, melynek megvédése tömérdek költségébe kerül a császárnak. Most azonban immár késő Zsigmond jóakarata, mert nekem meg vagyon hagyva, mit cselekedjem és magam pedig csak soldatus lévén, nem magam, hanem más akaratjától függök. Am gondolja meg Zsigmond, mit cselekszik, de fölötte igen intem, observálja ezt az olasz proverbiumot, tudni illik, hogy:

Meghajtsa az vesszőszálat, de úgy hogy el ne szegje. Ez az mondás jusson eszébe, és vizsgálja jól meg magában az értelmét.

Basta György levele Kolozs vármegye rendjeinek. (1602 július 26.)

Az kolosváriak közönségesen találtak meg minket könyörgésekben, jelentették, hogy az környülök lévő falubeli szegénység ez el múlt télben éhei halásnak miatta az kolosvári emberre esvén, vetéseket, búzajokat ki pénzen, ki búzán, ki egyéb áron el adták volna és azolta az olyan eladott vetés az kolosvári ember szerencséjére állott volna. Mostan penig az nemesség háborgatná őket és az vetés mellől, melyet jobbágya az éhei halásnak miatta eladott, az kolosvári embert el akarná vetni, holott ennekölte sem Szentgyörgy napban az ország törvénye szerint, sem azután egy szóval sem tiltotta volna el. Mely dologban mi nem akarván egyik félnek is megfogynakozni, császár ü Felsége velünk levő egynehány tanácsinak tetszéséből úgy deliberáltunk felőle, hogy az mely paraszt ember gabonáját kolosvári embernek eképpen eladta, ha az földes ura hozzá akarna nyúlni, az feléhez hozzá nyúlhasson, le tevén annak az felét, a mit az kolosvári ember érette adott, az másik felét penig az kolosvári ember is maga számára betakarhassa, mert nem ítéljük méltónak, hogy holott az paraszt embert az kolosvári ember éhei hálástól és az téli szükséges időből ki segítette, az jutalmától fraudáltassék [megfosztassék]. Hagyjuk azért és parancsoljuk Kegyelmeteknek, császártól Felségétől adatott plenipotentiánk szerint, praesentes nostras visuris fejenként, valakik ott az környékben jószágot birtok, tam ecclesiasticis, quam secularibus, hogy Kegyelmetek is minden úton ehhez az mi deliberationkhoz tartsa és accomodálja magát, és ezen kívül az kolosváriakat megháborítani semmiképpen ne merészeljétek ; etc. Datum Cibinii, die 26. mensis Julii. A. D. 1602.

Basta György Rudolphhoz a bécsi béke tárgyalásai kapcsán. (1606 augusztus 11.)

Ha békét is köt, ne bízzék az ellenségben, hanem kövesse II. Fülöp példáját, meg Zsigmond magyar királyét s ne bizakodjék kivált a magyarokban, kiknek nincs hitük s nem is tartják meg, a mire magukat kötelezik. Bocskay áruló: Istene és királya ellen, mert különben nem szövetkezne a törökkel, hanem ellene fordulna és hibáiért bocsánatot kérne királyától, támogatná a kereszténység nagy ellenfelének leverésére irányuló munkájában. A helyzeten csak fegyverrel lehet segíteni, mert nem talál Magyarországra s a magyar lázadók elleni harcra az a sokszor felhozott példa, hogy Németalföldé a hosszú, véres háború után még erősebb lett, mint volt; mert itt mások a viszonyok és tartós béke csak eredményes győzelem után remélhető. Fölséged a német birodalom támogatásával mindig fog találni reá kellő pénzt, csak kevesebb tisztet nevezzen ki s nagyobb legyen a rend, a hadak ellátása és a takarékoság mint eddig volt. Csak gondoljon I. Béla bölcsességére, Corvin Mátyás vitézségére, V. Károlyra, a ki 35 esztendőn át folytatott háborút, vagy a francia királyoknak a kálvinisták leverésére irányuló harcaira s ebből merítsen bizalmat a háború folytatására. Hiszen a mint a magyarok elvesztik vezéreiket, rögtön megadják magukat; csakhogy a magyarokat vasvesszővel és erős kötőfékkel kell

kormányozni, nem nyájassággal, ámbár már nincsenek olyan férfiak, a melynek Hunyadi János és Mátyás seregeiben küzdöttek. A töröktől nem kell tartani, mert Ulászló és II. Lajos király végzetes halálának is meg volt a maga oka; hiszen I. Ferdinánd is, ha nem küzd 38 éven át Szolimán és Szápolyai János ellen, bizonyára egész Magyarországot elveszti. Példáját fia: Miksa is követte, két tüneményes tehetségű hadvezértől, Schwendi Lázártól és gróf Zrinyi Miklóstól támogatva s mivel Rudolf császár eddig is két őse tetteit igyekezett követni, itt az alkalom, hogy leverje a lázadókat és törököket, kiken hadvezérei eddig is sok győzelmet arattak. Diadala most is bizonyos, kivált, ha Erdélyt békében megtartja s benne első sorban a székelyeket megnyeri s a szomszédos országok vajdáit is támogatva, a lengyelekkel is fentartja a barátságot. Ha pedig személyesen állana a hadak élére, minden felől sietnének támogatására ; sőt úgy megnyerné népeit, miként egykor Imre király, a ki pusztá vesszővel kezében ment végig bátyja táborán és vége lenne a török hatalmának. (Veress Endre tartalmi összefoglalója)

Forrás adatok: *Veress Endre: Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607)*. I-II. Bp., 1909, 1913.

Szamosközy István történeti feljegyzéseiből

Rudolphus császár mikor meghallotta volna, hogy az kolosváriak defeciáltak [átáltak] Moyseshez és az collegium jesuitarum evertáltak [elpusztították], elvégezte volt in secreto consilio [titokban], hogy funditus delealja [teljesen elpusztítja] Kolosvárat, ennek az levelét is kiadták volt az császár tanácsi, de Basta repugnalt [ellenállt] ez consiliumnak, mert lelkiismereti nem vitte reá, hogy ezt cselekedje. Hogy ez tanácsrúl demovealtatott [lebeszéltetett] az császár, azután azt végezték, hogy az fű fű cíviseket, polgárokat mind levágassa, hanem csak az opifexeket [papokat] tartsák meg. De Bastát erre is nem vitte az ű lelkiismereti; ismerve magában, hogy ű volna első és fűoka az kimenetelnek és ez országnak oltalom hagyás nélkül. Azért pecuniaria mulcta [pénzváltással] akarta őket megbüntetni, kért rajtok nyolcvanezer forintot, de az császárhoz küldvén az kolosváriak Basta akaratjából, 50 ezerre szállította az sommát. Ezt megadván azután Krauzenegh ismét ötezer forintot vött rajtok mense Augusto anno 1604. az császár szükségére.

Hát akkor – mondotta Basta –, ha igazságot, bűneiteknek törvényszéki vizsgálatát választjátok, legyen meg, amit akartok! Majd teszek én mindjárt róla, hogy rögtön megkapjátok igazatokat! Néhány év leforgása alatt négyszer tettetek ünnepélyes, kötelező esküt Rudolf császár nevére, négyszer rúgtátok fel szent eskütöket; hitszegésteket újabb és újabb lázadással tetéztétek, Rudolf császártól Mózeshez, ehhez a dögvészes ellenséghez pártoltatok, főbenjáró büntettet követtetek el, tehát méltók vagytok arra, hogy az isteni és emberi jog sújtsion benneteket. Hóhér! Hozd a köteleket és a láncokat, vedd elő bárdodat!

Mikor Básta Erdélyből kitakarodnék, ment Kassára látván ott az kassai generálnak [Belgiojoso] sok mód nélkül való dolgait, kiváltképpen az religiónak felháborítását. Intette, hogy békét hagyjon afféle dolognak, mert rossz dolog jó ki belőle. Én is voltam kassai kapitány, de az miben találtam az várost, abban hagytam. Elég ellenségünk vagyunk kívül is, bár ne csenyálnánk kebelünkben. Úgy vagyunk, hogy nem sok az magyar, de nem kell semminek vélni, mert ha öszvegyülekezhetik nagy vizet zavarhatnak.

Midőn az magyarok az törökhöz hajlottak rettenetes nagy öröm volt az törökök között, ki sírt, ki örült, melynek alkalmatosságával parancsold az császár [szultán], hogy mindenütt bocsássák az magyar rabokat szabadon, had szolgáljanak ő hatalmasságának. Konstantinápolyban rettenetes örömben voltak az törökök; külömb-külobmféle játékokot jádzottak.

Michaeli Vaivodae

Hic iacet ille ferus, latro merus et Nero verus:
Cacus, atrox Dacus, scelerum lacus, ille Valachus
Hac qui transibis, bis terve cacabis et ibis.

Forrás adatok: Szamosközy István történeti maradványai. IV. (1542-1608) Bp., 1880.; *Szamosközy István: Erdély története 1598–99, 1603.* Kiad.: Sinkovics István. Bp., 1977.

Illésházy István levelezéséből

Bocskai Istvánnak, részlet (1606. december 6.)

Énnekem igazat kell mondanom fölsigednek, mert azzal tartozom. Soha nem tetszett énnekem és most sem tetszik, hogy ez megmaradott darab országot kétfelé szakasszuk két birodalom alá és azzal ennél is erőtlenebbé tegyük, az mint most vagyunk. Mert az királyok meghalnak, de megmarad az ország. Ha Magyarországba két libera electio marad: Erdély hozzá való tartománnyal egy királyt válasszon, az ide való része meg más – akkor vész el Magyarország ennél is jobban. Ki nem láthatja azt, hogy Rudolphus császár immár sokat nem élhet és csaknem az ajtó előtt vagyunk az változás? Nem kellene ezért így megszagatnunk hazánkat. Most is azt mondom, az magyarországi koronának és az posteritásnak [jövendőnek] semmit ártalmasabbat nem cselekedhetik fölsiged, mint ezt, hogy kétfelé szakasztja az országot. Messzebbre is és jövőre is nézzen fölsiged, ne csak az előttünk való kicsiny haszonra.

Forrás adatok:

Illésházy István leveléből

Nekem fejembe nem fér, ha ma kivönné is a császár kezét Magyarországból, mint köllene az tótországi, Dunán túl és innen való végházakat eltartani. Ez ideig szóval és

prédával, szegény emberek könnyhullatásával tartottuk, az szép szónak vége leszen, az préda elfogy, és vagy töröké vagy németé lesznek az végházak, mind az kettő nyilván való veszedelme leszen ez szegény hazának. Mezei hadat is akarunk tartani, miből? az szegény ember siralmából, prédáiból, igen nehéz az országbelieknek, megítélheti fölséged: jobbágyit, az kiből neki köllene élni, szeme előtt dúlják, fosztják, pusztítják, erővel hurcolják, az hajdúk bírják, élük és szabadon pusztítják az országot, és még azért fizetést kér és kíván. Ki nem látja, hogy ezen az úton, bátor se török, se német ne bántson bennönket, mi magunk megemésztjük magunkat. Senki nem akar szántani, minden pásttor parancsolni, lakni, dúlni, fosztani, gazdálkodni, gazdagodni akar; bizony hogyha nem vetünk, nem is aratunk. De mindezekon fölül nincsen-é előttünk, hogy nagy két császár birodalmi között vagyunk? Az török természet szerint mind hitünknek s mind magunknak ellensége, nem vött ő még ez ideig senkinek sem országot, sem várat, ezután sem vészen. Az római császárnak is ha ellenségi leszünk, télbe nyárba rajtunk leszen, és bizony meg nem állhatjuk végtére. Nem köllene azért ez kevés maradékját hazánknak ilyen nyilvánvaló nagy veszedelmére hozni. Az végére köllene dolgunknak nézni, nem csak az eleire, főképen ha császár most minden igaz kívánságinkat megadja és engedi.

Forrás adatok:

Illésházy István (?): Az Erdélynek siralmas éneke (részletek)

8. Halálos ellenség az török nemzetség, bár egymással ne víjjon,
Se Kassa vármögyét, se Nyitra vármögyét bátor ne ostromlanók,
Nándorfejevárvanban, Buda, Egör várban elég dolgot találánánk.
9. Az farkas báránnyal, pártütők juhokkal, ím lásd, mostan legelnek,
Török keresztyénnel, tatár magyar néppel egy táborban feküsznek,
Jól volna, bárányok, ha az éh farkasok végre meg nem önnének!
10. Vitézlő Bocskai, Bástya fegyverösi, egymásra miért törtök?
Halhatatlan hírért fejedelöm nekül de miért kardra keltök?
Mennyi úr most vagyon, mindön úgy forgódjék: mind annyi ellenségtök!
26. Sebös az nyíl uta, az ki elbocsátja, megtartoztatni nehéz;
Ha az törben esöl, halálíg vesződöl, rövid ideiglen élsz;
Míg kötél nyakadon, nincs békó lábadon, jobb, hogyha addiglan félsz.
27. Intlek mindkét felől, pártoló két részről: háborútok szálljon le.
Legyön egyességtök hitben, szeretetben, egymásra ne törjetök,
Vajjon s országunknak, nyomorult hazánknak ebben haszna vagyon-e?
28. Bástya nyújts hitödet, Bocskai kezedet, hogy egymásra nem törtök,
Nagy jó győzödelmet, éltig jó hírt, nevet így inkább szörözhetök,
Hogy nem nagy károkkal az körösztvény vérben mindkettén förtözzetök.

Forrás adatok:

Borsos Tamás emlékiratából

Erdélynek is penig nem sokat használta Bocskai, mert ő vala egyik fő tanácsosa Báthori Zsigmondnak azok között, azkik arra vivék, hogy elszakadjon az töröktől és az urakat levágassa.

Az német iszonyú kegyetlenséggel bírja Erdélyt mindaddig, az még az Úristen Bocskai Istvánt feltámasztá, de azt ítéljék bölcs emberek meg, ha épületire vagy romlására volt az keresztyénségnek, mert itt az török császár Portáján bizonyosan magoktól az törököktől érttem, hogy ha Bocskai István akkor az német ellen kardot nem fogott volna, csak másod esztendőben is közel az magyar birodalom az magyar korona alá visszajött volna.

Forrás adatok: *Mikó Imre*: Erdélyi történelmi adatok. II. Kolozsvár, 1856. 1-284; *Borsos Tamás*: Vásárhelytől a Fényes Portáig, Emlékiratok, levelek. Sajtó alá rendezte, jegyzetekkel ellátta Kocziány László, Bukarest, 1968.

Thurzó György levelezéséből

Thurzó György feleségéhez (1606. január 11.)

[...] Tudom hogy oly jámborok lesznek szolgálk, hogy ha az átkozottak jószágunkat elpusztítják is, de az várat ellenök megőrizik, és meg is oltalmazzák. Az mi kedig kárunkat illeti, Isten nélkül az hiveken semmi sem esik, csak (oda) adással kelletik azért szenvednünk szent fölségétül; más az, nemcsak magunkon esett, hanem sok jámboron; harmad az, nem latorságomért szenvedem, hanem koronás királyomnak, kinek én is hittel egynehányszor köteles vagyok megtartott hivségeimért, az kihez az kik elállottanak is, ismég hozzá folyamnak és hozzá térnek. Nem hagy azért az Ur Isten bennünket, mindennapi szükségünkre gondgya leszen, és ha Istene és lelke leszen az fejdelemnek is, mostani ajánlások szerint is, nem hadnak szívem megnyomorodnunk. Im Isten segítségébül az békesség is reménlem bizonyosan ez héten véghez megyen. Az mint szent Jóbnak, az Ur Isten majd minden kárunk helett tiz annyi áldomásával leszen. Én ezekkel vigasztalom magamat [...]

Thurzó György feleségéhez (1608. május 13.)

Köszönetemnek és magam ajánlásánakutánna... Noha édes szívem lölköm, szerelmes atyámfia, csak nem régen is irtam, módóm lévén az levélnek elküldésében, el nem akarám mulatnom, hanem ismég irnom akartam, gondolván, hogy gyakorta való írásommal kedves dolgot cselekeszem nálad. Hála legyen az Ur Istennek, én jó egészségben vagyok, adgya az Ur Isten, hogy felőled is, édes szívem, hasomló jó hirt hallhassak és érthessek. Az itt való állapot felől azt írhatom, hogy császár urunk követi által immár az békességnek engedett. Magyarországot herceg urunknak engedte ugy, hogy ha az magyarok királlyá választják, az koronát is kész megadni ő fölsége. Magyarországhoz Felső- és Alsó-Ausztriát is herceg urunknak engedte, de Magyarország pusztá lévén magában, és sok költség lévén az végházakra, ő felsége herceg urunk

Csehországot Morvával és Slésiával kívánná segítségül, de ha Csehországot nem engedné is császár urunk, de Morva és Slésia nélkül nem lehet Magyarország, az mint hogy nem is akarnak tőlünk elszakadni. És így, hiszem Istent, másfél hét alatt jó vég lesz minden dolgunkban, holott az csehek is ad 20. maji gyűlést hirdetnek, és ugyanazon gyűlés-bül minden jót akarnak végezni Mátyás herceg urunkkal ő fölségével. Ebben az, jó Isten jó véget adván, immár mind magunk s mind gyermekink, az míg az jó és kegyelmes Isten akarja, nyugodalmassan és békeségessen élhettyük világunkat, kihez segítsen az szent Isten, áldott fiáért, bennünket. Holnap Kolinben megyünk, két mélföld ide, mert az hadak itt mind az várast s mind az falukat szintén elélték. Ott, Isten segítségébül, mindenekbül jó vég lesz. Édes lölköm, az építéshez lássanak szorgalmatossan az tisztartók, az Niznansky lovát is ideje volna immár egyszer alá hozatni. Az szent iváni napra való sőt is megvévén, bocsássa az árvai tisztartó alá. Gyurchansky uram praefectus lévén, ugy visellyen mindenekre gondot, hogy otthon való nem léttünkör tessék meg hiv és igaz szolgálattya, kérlek, édes szivem, én szómvál mondd meg neki. Tokaj dolgát jó módgyával elvégeztem herceg urunkkal ő felségével. Arra Rákócy uram most nem iszik. Prédikátor uramnak mondd, édes lölköm, én szómvál szolgálatomat. Az házat hogy szépen és jó módgyával megépítsék, légy azon, édes lölköm, kérlek. Ezeknek utánna ajánljak... írtam Chaszló varasában, 13. maji, 1608.

Az te szerelmes urad és társod, Thurzo György.

Thurzó György feleségéhez (1610. december 30.)

Köszönetemnek és magam ajánlásának utánna... Szerelmes szivem, én ide érkeztem tegnap estve Ujhelben, Istennek hála, jó egészségben. Nádazdinét megfogattam és most viszik az várban. Az kinzó és az ártatlanok ölü gonosznekot, egy ifjú legínnyel edgyütt, melly segítője volt az sok gonoszsnak, im felküldtem. Nagy őrizet és erős fogság alatt legyenek, míg Isten felviszen, és törvén szolgáltatik felölök. Az asszonyemberek az varasban lehetnek, az ifjú legín az várban fogságban. Az mikor az csejtei kastélban mentek volna be arra rendelt emberink és szolgálaink, akkor is egy leánt halva találtának az háznál, és második az sok sebek és kínzások miatt halálán volt. Azonképen egy asszonyember is kínozva és sebesedve ült, az többi erős fogságban az kiket jüvendő kínzásra tart az átkozott asszony. Csak azt várom, hogy az várban vigyék fel az átkozott asszont, és helére helheztesék. Én is mindgyárást megindulok, és ha az ut szenved, holnap haza verekedem. Adgya az Ur Isten... írtam nagy hamarsággal 30. decembris Ujhelyben, 1610.

Az te szerelmes urad és társod, Gróf Thurzo György.

Thurzó György feleségéhez (1611. szeptember 17.)

Köszönetemnek és magam ajánlásának utánna... Im értem édes szivem leveledbül, hogy az emberek igen megháborodtanak, minthogy valami német fegyveresek érkeztenek volna Komáromhoz. Csodálkozom az emberek sok különb-különbféle ítéleteken. Ott az mitül az emberek rettegnek, itt azt az nemesség főképen óhajtással és nagy buzgó szívvel

kivánnák; mert ily nagy nyomorúságban lévén az hajdúságtul szegények, hova forduljanak, hova legyenek, holott az vármegyék segíteni késedelmesek. Az mi azért az németek bejüvéseket illeti, ha bejűnnek is Magyarországon, de azok minemű ok alatt jűjjenek be, ő felségének, azonképen az vármegyéknek is megírtam. Nem szükség azért kevesestül tartani, mert azokkal mindenkor birhat egy ország. Nem szükség azért azrul édes lölköm búsulnod, se felettébb törnöd magadat; mindazonáltal hiszem az Ur Istent, hogy hamar való napon ezek mind megcsendesednek, és jobb karban lesznek, az mint immár is jó és alkalmas módot adott az Ur Isten benne, kirül most levelemben nem írhatok. Én édes szerelmes lölköm, most egyebrül nem levén az mirül írjak... Datum Cassoviae 17. septembris, 1611.

Az te szerelmes urad, Gróf Thurzo György.

Forrás adatok: Bethlenfalvi gróf Thurzó György levelei nejéhez Czoborszent-Mihályi Czobor Erzsébethez. I-II. Bp., 1876.

Csíki István erdélyi püspök Pázmány Péterhez (1620. október 29.)

Illustrissime ac Reverendissime Domine Patrone colendissime.

Minthogy Nagyságod azt kívánja én tőlem, hogy az mit Bethlen Gábor felöl tudok, írásba foglalván, Nagyságodnak tudtára adgyam; kit annyival inkább örömesben megcselekedem, mennyivel igen szükségesnek értettem lenni Nagyságodtul.

Hogy pediglen ifjúságától fogva való marcomságiról ne emlékezzem és elé ne számláljam, emlékezem rá Székely Mózes (pünkösdi) erdélyi fejedelemsége előtt, Erdélyben az mi kevés atyjátul maradt maga részére való (mert azt kettővel Istvánnal megosztották vala) jószágocskája vala, elvesztegetvén, tékozolván, lator szolgálkat kezde tartani, és sok tolvajságokat, nemes emberek házak felvesését és egyéb törvénytelen húzás vonásokat kezde exerceálni [gyakorolni]. Azonban egy kis békesség kezde lenni Erdélyben és az törvények szolgáltatni, kezdék a gonosztevőket kergetni, s törvény szerint büntetni, őtet is, tanquam publicum malefactorem [mint közismert/kihirdetett gonosztevőt], abban az időben megbüntetik vala, kit eszébe vévén, Törökországba szöke be, oda lappanga sokáig.

Azután az Bocskai támadáskor, mind vélek forgolódott, postálkodtatta a török közé. Hogy pediglen Rákóci Zsigmond erdélyi fejedelem lön, az ország megesküvék neki; ő is Bethlen akkor ott benn volt és alattomban kezdett Báthori Gáborral Ecsedbe praktikálni szolgálái által Rákóci fejedelem ellen, kit Rákóci megértvén, megfogatja és vasba vereti, érdeme szerént meg is büntette volna, ha főemberek el nem szerettek volna dolgát; de az sok főemberek törekedésére olyan conditíóval bocsátja el, hogy ő hozzája minden hivséggel légyen, meg sem emlékezzék fogságáru; megesküszék neki, de meg nem állá, mint szintén az első hütét; mert kevés vártára Báthori Gáborhoz kiszökék Ecsedbe, és addig praktikála több pártosokkal, hogy Rákócit kiszinlék Erdélyből és Báthorit bevivék a fejedelemségbe.

Kezde hizelkedni és kedveskedni szegény Báthorinak, ki amaz régi nemzetes és értékes urakat megvetvén érette (kinek csak egy talpalatnyi jószága sem lévén Erdélyben) nagy úrrá tevő, Déva várát sok egyéb jószágokkal neki adá, Nagyságos titulust ada neki, Generállissá tevő, komájává lőn, egy gyermekét keresztelvén nekie; azaz minden nálánál érdemesbekenél és jámborbaknál felemelé ex stercore atque pulvere [trágyából és porból], bizván, hogy amint nekie magát mutatta, igen nagy hivatással leszen mindezekért. És ezokon ötöt küldé be az portára botért és zászlóért, és akkor ígérte Bethlen Lippát, Jenőt és Váradot az Feketetőig az töröknek, hogy addig legyen a határ. Ki midőn megjött volna az bottal, zászlóval és Báthori megértette vala az ő ígétét, igen neheztelett reá, néha néha részeg korában bestelélek komának hallottam, hogy szidta légyen érette. Azonban azért oda benn a töröknél azon praktikált alattomban, hogy Báthorit kiszénelhesse Erdélyből.

Emlékezem arra is, midőn Forgách uram Erdélyre ment vala Báthori ellen, akkor Báthori beküldötte vala Törökországba Bethlent segítségért, s akkor is traktálta az maga dolgát és promocióját; mindazáltal törökkel, tatárral ugyan kijöve Báthori segítségére, hanem az magyarországi had kijöve Erdélyből, az törökkel elkezdett praktikáit nem hagyhatván, Déváról kezdi megéint Temesvárra török barátihoz bejáratni, és ura s fejedelme ellen praktikálni, s egy szolgáját Temesvárról jöttében az lippai kapitány (Vajda István karansebesi főember és jó katolikus, ki Bethlennek sok tökéletlenségét vette vala eszébe) fogja meg szolgáját, róla való leveleket az fejedelemnek felküldi; mely dolgát Bethlennek egy ott Lippán való cinkosa nagy hamarsággal (minekelőtte Báthori fejedelemhez feljuttanak vala, szolgájánál talált török levelekkel) értésére adgya, mely dolgon elrémülvén Bethlen, úgy szökik be Törökországba és ugy jöve osztán törökvel, tatárval jó tött ura ellen, s ugy színli ki a fejedelemségből, s e világból.

Ezt is igen szava meghitt emberektől értettem, hogy Ladányit, Szilasit, Rédeit, Gécit, Kamóthi Farkast, Bethlen Gábor subordinálta [rendelte] lött legyen Báthori Gábornak elvesztésére; mégpedig (nem tudom jól) Ladányinak-e, vagy Szilasinak, egyiknek 200 ház jobbágyot, másiknak Szamosujvárat ígérte volt úgy értettem; s azért mentenek volt Medgyesre, hogy szolgálatoknak, ígéréte szerint, jutalmát megadgya. Ő pedig mint ravasz, cigány róka, úgy rácsítálta alattomban az Báthori régi szolgáit ellenek, ő is ölette azokat is meg.

Azt is tudom, hogy az szegény Erdélyben kereskedő erményeket, kik Moldvából kijöttek, maguktól hallottam erményektől, ezeket nyomorgatta úri rend korában, ahol rájuk talált, vagy maga, vagy szolgái, mindenféle vad bőroket, úgy mint róka, nyest, vidra, farkas és hiúz bőroket elvett erővel tőlök; ha az árát kérték, ostráנגgal és akasztással fenyegette őket.

Azt is, hogy oly tolvaj szolgákat tartott, kik csak egy nyesttel, avagy rókabőrrel bélett süveget találtak a szászok fejében, kivették fejükből, beste szász! – mondván – nem neked való süveg ez; úgyannyira, hogy még csak jó süveget sem mertenek Erdélyben az szászok viselni generállisságában.

Azt is mondhatom, hogy az ő tanácsából foglalta el Báthori Gábor Szebent, és maga Bethlen fosztotta és tolvajlotta szegényeket, és ott kapott volt sok pénzt és azzal kezdte ellen praktikálni, kit mind szászoktól és egyéb főemberektől értettem.

Azt is nyilván tudom, hogy az ő esztelen persvásiójából [meggyőződéséből] küldött vala be Báthori Gábor Lengyelországba háromezer hajdút Török Istvánnal, kit mi az szegény Kendi István urammal Szmolnizska [Szmolenszk] alatt, Muszkaországban, az primislai [Przemysl] tömlöcből nyertünk vala ki az lengyel királytul, (most is nálam vagon egy szolgám, ki által a Török István, a nyelvet nem tudván, meggyütt vala) katolikussá lőtt vala akkor; de most Bethlennek párnán ülő fél szeme, magához hasonló.

Akkor oly nagyot töttenek vala Lengyelországban azok az hajdúk, csak Janusiusnak is, amint maga mondotta, 80,000 forint kárnál többet töttenek volt. Annak felette sok nemes embereket, udvarházakat felvervén, nagy dúlást, fosztást, emberöléseket töttenek volt; úgy csak azért is megkellene a lengyeleknek haragudniok.

Az is bizonyos, Radul vajdát ő tanácsából űzi ki Báthori Havasalföldről. Azt is nyilván tudom, hogy Bethlen miatt esék Alexander Mogila moldvai vajda 1615 esztendőben az öccsével együtt Bogdán vajdával, és az édesanyjával, Jeremiás Mogila moldvai vajda meghagyott özvegyével rabságba; kiket erővel törökké töttenek. Ugyanazon időben Samuel dux de Korcez [Korecki Sámuel moldvai hadvezér] feleségével együtt azon Jeremias vajda [Jeremia Movilă, felesége magyar Csomortány Erzsébet] leányával esett vala rabságba.

Ezeket innen tudom, mert midőn az Istenben elnyugodt Mátyás császár beküldött volna engemet Lengyelországba az Homonnai uram dolgában az királyhoz, ugyanazon utamban voltam annál az Alexander vajdánál és Korcecki hercegnél Moldvában követségben. Azonban Bethlen Lippát megveszi, és onnan ira egy igen szép hízelkedő levelet Alexander vajdának és Korceckinek, Pécsi Simon azonképen; igen ajánlá Bethlen levelében magát az vajdának, benne megnyugodgyék, mert tiszta szívvel való jóakarója és minthogy az atyja is jóakarója s barátja volt nekie, mind az atyja s mind a maga tekintetért, maga főkövetével küldi be bojerit (kiket oda commendált [ajánlott] volt az vajda Bethlennek, hogy az portára mennének az botért és zászlóért) az portára, és azzal mutatja hozzájuk való jóakaróját, hogy az zászlót és botot megnyeri nekie, kibe ne is kételkedgyék; mert noha azelőtt is kedves volt az portán mindenkor, de most, mivelhogy Lippát megvette és az török kezében attá, sokkal nagyobb tekintet lesz rá a fényes portán; assecurál [biztosítván] őket, hogy ő felőle semmi idegen vélekedésben ne lönne se a vajda, se Korecki. Levelének ez vala continentiája [tartalma], noha non iisdem verbis [nem azokkal a szavakkal], melyet énnekem az vajda lengyel secretáriusátul küldött vala Korcecki herceg szállásomra pro opinione [véleményezni] etc. Vajha az én szómat fogatták volna! Most keresztyének között, és keresztyének volnának az szegény vajda fiak; Korcecki nem esett volna rabságba. Ilyen szép levelével, ígéretével és esküvésével veszté el azokat; kit bona conscientia [jó lelkiismerettel] irhatok, olyan levelére, nem keresztyének, mint az vala a levél, hanem töröknek, tatárnak is kellett volna hinni; de minthogy én régulta fogva esmértem és tuttam hütetlen hütével való kereskedését, nem javallottam, hogy neki higyenek.

Abban is részes volt, úgy értettem, Bethlen tanácsával, hogy annak az Alexander vajdának az bátyja Constantinus Mogila [Constantin Movilă], ugyanazon Heremia Mogila moldvai vajda öregbik fia, ki atyjának succedált [követte] vala az vajdaságban, elveszett vala Potocky Istvánval együtt; imez az vízbe holt vala, Potocky pedig rabságba esett vala.

Tudom azt is, hogy Báthori Gábort mindenkor arra kisztette, hogy Lengyelországba menjen és az királyságot occupálja [elfoglalja]; sokat praktikáltanak vala némelyekkel Lengyelországban bemenetelők felől, amint érthette is Nagyságod.

Ezek juttanak eszembe, melyet Nagyságod kívánsága szerént, írásban foglalván Nagyságodnak küldöttem. És ezeket raptim [sietve], egyne-hányszor interrumpálva [megszakítva] is írtam. Tartsa meg Isten Nagysá-godat sokáig jó egészségben.

Viennae ex hospitio 29 octobris 1620. Illustrissimae ac Reverendissimae D. Vrae. addictissimus sacellanus Stephanus Csíki Episcopus Transylvaniensis.

Forrás adatok: kiadta: Podhracky József. Magyar Történelmi Tár. VI. 246–253.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem rendeletéből (1628)

Mi azért ebbéli alázatos esedezéseket kegyelemes szemeink eleiben vévén, megengedtük, s helybenhagytuk kegyelmesen, hogy ennekutána az ő rítusok, szokások szerént keresztelni és temetni szabadon bémehessenek az pápista papok [Székely]Udvarhely városunkban, de misézni, prédikálni, esketni és gyóntatni ne menjenek.

Forrás **adatok: Katolikus egyház**

Pázmány Péter véleménye a magyar király választásáról (1618)

Mennyi észvesztést, háborúságot és vérontást szokott az ép országokba hozni, midőn király nélkül hagyattatnak, és a választás király halála után lészen: régi históriák előnkbe adják. De sehol ezt nyilvánban meg nem tapasztalhatni, mint a görögök és magyarok krónikájában, mert azok a hatalmas országok magok erejével romlottak el a királyválasztás miatt, midőn az urak meghasonolván magok között, ki egyet s ki mást választott a koronára. És így egy-mással viaskodván, mind vitézeiket, mind pénzüket elfogyatván, végre az erőtlenebb fél törököt hitta segítségre, ki mind a két félt letapodta, s a két pörös között ő harmadik maradott nyertesén, elfoglalván a szép országokat. Hogy ez így történt légyen, Magyarországon, nyilván tudhatják, valakik a Mohács hada után való királyválasztásból származott sok vérontást, pusztítást és végre utolsó veszedelmét hazánknak históriájában olvasták. Lengyelországban is nem régen mennyi vérontás okoztatott a király választásáért, mindnyájan tudjuk.

Ez az oka, hogy eleitől fogva, minden okos hazaszeretők azon mesterkedtek, interregnumra ne juttatnák az országot. ...

A mi atyáink, mivelhogy szájokban vala íze az interregnumnak, és a királyválasztásnak egyenetlensége rontotta s vesztette vala hazánkat, azon mesterkedtek mindenkor, hogy ez a veszedelemség újabban hazánkra ne következzen. Azért nem vártak, hogy a Ferdinánd, Miksa, Rudolf császárok az utodlásról értekezzenek, hanem a királyok tanácsait megelőzvé, nagy kérésekkel unszollották ő felségeiket, hogy árvaságra ne hagyják az országokat, hanem éltekben mutassanak fejet, kitől függni kelljen. Bizony, a mi atyáink és őseink az ő törvényeiket és szabadságaikat jól tudták, melyekért véreket is készek voltak kiontani. Mindazonáltal azt soha meg sem gondolták, hogy szabad választásokkal, vagy törvényekkel ellenkezzenek, hogy a királynak élteben utod választatnék; sőt azt látták, hogy utolsó veszedelem következzen hazájokra, ha a király halálát várnák; azután, magok között meghasonlván, tüzzel, vassal és idegen nemzetek béhozásával kezdi kiki mind az ő választását oltalmazni, s szép hazánkat, segítség színe alatt, sokféle ellenségnek prédára adni. Mert, hogy ezt a dolgot béfejezzem, mind az igaz okosság, mind az egész világban lévő birodalmaknak példája s mind a mi eleinknek nyomdoka arra viszen, hogy valaki hazájának csöndességét és megmaradását kívánja, az utodnak választásában keresztül nem állhat.

A választandó személyről.

Császár urunk Őfelsége, amely levelet írt a vármegyének, meg nem nevezte, kit akar ő felsége az ország gyűlésében javasolni s ajánlani a király méltóságra; amit, talán a kettő közül egyikért cselekedett ő felsége: avagy, hogy nem akarta a generalis gyűlésnek autoritását sérteni; mivelhogy a királyválasztás nem illeti külön magán a vármegyét, hanem csak a generalis gyűlést. A vármegyék dolga pedig az, hogy követeiknek utasítást adván, értelmeket és tetszésöket követeik által megjelenítsék. Avagy, hogy ha talán Őfelsége bizonyos személyt most a generalis gyűlés előtt javasolt volna, gyanakodtak volna némelyek, hogy a választás Őfelségétől immár meg lett volna. De akárminémü tanácsból cselekedte legyen ezt Őfelsége, az bizonyos, hogy amely személyeknek kell választani, abban ezeknek kell választani:

Hogy magyarországi vérből származott legyen; mert noha a mi eleink a szabad választást megtartották, de azért mindenkor azt követték a választásban, hogy meddig a királymagból valaki találtatott, addig idegent akarójok szerint nem választottak. Erről két bizonyosság vagyon; elsőbb az 1485. I. 2. 3. cikkelyben nyilván iratik, hogy csak a királymagnak fogyatkozása után kell a nádornak új választásra gyűlést hirdetni. És nevezet szerint a mostani kegyelmes urunk családjának, az austriai háznak, úgy tetszik, oly fogadást tett az egész ország, hogy a királyi méltóságot idegen kézre nem bocsátja, míg az ő felségének maradékja fen lészen, mint megtetszik 1547. 5 cikkelyben. Második bizonyosság az, hogy minek-utána Sz. István az angyali koronát és a királyságot országunkra hozta, az ő nemzetségében maradt e máig napig a királyság, úgy, hogy mindennyi időtől fogva csak ketten voltak, kik a Sz. István atyjának bátyjától, Mihálytól, vér szerint nem származtak volna, tudniillik: I. Ottó, kit a királyságból maguk kivetének a magyarok, és I. Mátyás király, kit Szilágyi Mihály haddal és erővel választata a királyságra. De Ottó után a Sz. István vére szálta ismét a korona, úgymint a Károly Róbertre, akinek anyja volt Mária, V. István király leánya. Károly után,

Lengyelországból, Ulászlót hívták királyságra, de a királynének házastársul vételének kötelességével. És mikor a várnai harcon elveszett volna Ulászló, Albert királynak holta után lett fiát, Lászlót, ötesztendő korában koronázzák. Azután I. Mátyás király választatik Szilágyi Mihály által; de az ő halála után ismét Sz. István vérére szálla a királyság, tudniillik II. Ulászlóra, aki Kázmérnak, Albert király leányától, Erzsébetttől, fia vala. Azért hatszáz esztendő folytában 39 király közül csak kettő találkozik e mai napig, aki vagy maga, vagy felesége által Sz. István királyra nem vezettethetik.

Forrás adatok:

Pázmány Péter levelezéséből

Pázmány Péter Forgách Zsigmond nádorhoz (Bécs, 1619. november 20.)

[...] Írja kegyelmed, hogy ez gyűlésnek publicatioja magával hozta a salvus conductust, és hogy ezen kívül is az erdélyi fejedelem assecurál az Pozsonban való szabad jövetel felől.

Uram, ha országunk szabadsága helyén volna és szokott szerint publicáltatott volna az Diaeta, tudnám én is, hogy ez salvus conductust magával hordozna; de mikor minden törvényünk és szabadságunk felforgattatott, mikor prédára és rabságra hozatott állapotunk, mikor kegyelmed is a zárt várbul, idegen fejedelem akaratjából publicálja az Diaetát, mikor teméntelen jószágunktul és mindenféle marhánktul megfosztattunk, végezetre, mikor az tűz és vas emésztett mindeneket: vajon is mit remélhetünk az országunk törvénye szerint való generalis salvus conductustól. Invasio castris, captivatio, verberatio nobilis personae és több afféle dolgok, tudják, mely tilalmasok országunk törvénye szerint. De most inter arma silent leges. Főurak és Praelatusok rút és méltatlan rabságokkal rongáltattak, várak, kástélok, nemes udvarházak prédára vettek, káptalanok deleáltattak és törvény előtt súlyos executiók armata manu löttének. Egy szóval, fundamentumbul minden országunk törvénye felforgattatott. És mégis azt itéli kegyelmed, hogy a törvény szerint való generalis salvus conductus elégséges legyen? Az minemő salvus conductust az erdélyi fejedelem kiküldött, abban is sok akadékim vadnak; mert csak magátul és maga hadairúl felel, hogy azoktul bántásom nem leszen. Tudja pedig azt kegyelmed, hogy most sok idegen hadak vadnak ott az tájon; az is nyilván vagyon kegyelmednek, hogy a szegény Dóczy uramot nem az erdélyi fejedelem hadai fogták meg, de ugyan megfogták. Ennekfelette oly clausulák is vadnak abban az salvus conductusban, melyek de industria láttatnak oda helyeztetni, hogy exceptio lehessen az dologban. Jólehet bár ugyan nem tudom, mennyi sok szép szókkal és nemcsak ily szárazon, hanem erősebb kötések alatt is volna adva az salvus conductus, mostani állapothoz képest, nem tudom, mint bizhassa ember levélre életét. Tudja kegyelmed, szegény Dóczy uramnak mennyi sok szép biztató leveleket irtanak. Itt is az ő felsége leveles házában annyi hitlevelek vadnak, hogy egész asztalt is beteríthetnének vele; de ez mellett kiki mint eljár dologban, és az kin mi megesik, ugyan megesik. Azért ez az első

ok, *ex defectu sufficientis salvi conductus*, melyért *omnium prudentum iudicio* ettől az *conventusra* való meneteltől ment vagyok.

Második ok az. Mert kegyelmed maga jól tudja, *excepto casu interregni et pupillaris aetatis Regis*, articulo 3. anni 1485. soha sem volt sem *usus*, sem törvény arról, hogy az *Palatinus generalis* gyűlést hirdethessen, hanem az tulajdona volt *regiae dignitatis* és *regálissal* szokták azt publicálni. Anno 1618. articulo 56. supplicála az ország ő felségének, hogy *tempore necessitatis liceat D. Palatino conventum instituere, et de Regni permansione deliberare*. De uram az nem generáli gyűlésről, hanem csak olyan *conventus*ról szól, az minemőket kegyelmed Kassán egynehányszor convocált; az mint hogy azt az convocációt némelyek gyűlésnek nevezték, és ő felsége igen megtiltotta vala, hogy kegyelmed hire nélkül afféle convocációt ne tenne. És ez lőn az oka annak az *articulus*nak, melyet csak *per modum supplicationis* ada be az ország ő felségének és efféle *conventusokra* is nem úgy kér szabadságot az ország, hogy azokban az *Palatinus* *concludáljon*, vagy *articulust* szerezzen, hanem csak az mint *verba sonant*, supplicáció ez és csak *ad conventum non ad Diaetam generalem*, csak *ad deliberandum, non condendos articulos* szolgál.

Hogy pedig a generális gyűlésnek tartása a *Palatinust* nem illeti, nemcsak ebből tetszik ki, hogy soha ez ideig, *extra casus suprascriptos*, csak egy generális gyűlést sem publicált egy *Palatinus* is Magyarorszáiban, de az utolsó generális gyűlésnek is sok *actusiból*. Nem engedte az ország, hogy kegyelmed az gyűlést kezdje, valameddig ő felsége *plenipotentiát* nem ada. Ezt is pedig a *plenipotentiát* jól meg examinálta az ország és az egyikkel ugyan nem is akara az gyűléshez kezdeni. Az gyűlés végében is, mikor az *articulusok praefatióiban* egy szó esett volna, melyet jelentettek vala, hogy kegyelmed *auctoritate palatinali* celebrálta volna az gyűlést, országul azt az *clausulát* letöröltetik és kegyelmed hallatára azt adák okul, hogy nincsen az *Palatinus*nak *auctoritása* az generális gyűlés szolgáltatásra. Mert ha volna, miért kellett ő felségétől *plenipotentiát* kérni az *Palatinusra*, *pro Diaetae celebratione*? Ennekelőtte ugyan ezen mostani gyűlésnek *preefatióban* azt irtuk, hogy *ad demissam requisitionem nostram* adta ő felsége kegyelmednek az *plenipotentiát* az *Diaeta* tartására, és hogy ebben ő felsége *plus quam clementissime* viselte magát hozzánk. Kegyelmed is egynehányszor mondotta, hogy soha *Palatinus*nak ez *auctoritás* nem adatott mely most kegyelmednek, és hogy ha jól nem élünk vele, ezután sem fog adatni. És az ki legnagyobb, az ország ugyanezen gyűlésnek végezésében azt írja, hogy az mellett az *plenipotentia* mellett is csak *ad benignam Suae Majestatis satisfactionem* *concludálhatott* kegyelmed az *Regnicolákkal*, mely *dologbul* kitetszik, hogy soha az *Palatinus*nak *sua auctoritate* nem volt szabad generális gyűlést tartani.

És jóllehet articulo 10. anni 1485. *auctoritas* adatik az *Palatinus*nak *in absentia Regis*, de azért az *expresse* *resolváltatik*, hogy *quae directe ad regiam dignitatem ex antiqua ordinatione semper pertinuerunt*, abba magát ne ártsa az *Palatinus*. Kitetszik pedig, *non tantum ex usu proprio perpetuo*, de az 1474. esztendőbeli *articulus*nak *praefatiójából* is, hogy *in absentia Regis, ex mandato et voluntate Regis* szokott az gyűlés szolgáltatni, és az mely gyűlés király akaratja nélkül szolgáltatott, azt az ország semminek tartotta,

articulo 17. anni 1526. de Hatvaniensi conventu. Azért az Palatinus dolga nem az, hogy generális Diaetát tartasson, hanem hogy ha valami egyenetlenség vagy on Regem et Regnicolas, magát interponálja és csendességet szerezzen, kit az előbbi Palatinusok is megcselekedtenek, noha magok auctoritásával (exceptis casibus dictis) soha gyűlést nem hirdettek.

Harmadik ok, melyért az pozsoni conventusra nem mehetek az, mert az mi kegyelmes urunk erős parancsolattal megtiltotta, hogy ezt az conventust elkerüljük. Ezt pedig Ő felsége nem avégre cselekedte. mintha csak fegyverrel procedálna és az ország törvénye szerint való gyűlést nem akarna. Mert ő felsége fejedelem lévén, kész mind az gyűlés hirdetésre, s mind az ő híveinek gravaminaiknak eligazítására. De hogy inter arma ad nutum externi Principis, contra usitatum Diaete publicandi morem, contra Suae Majestatis dignitatem ac officium, valaki gyűlést tartson, azt Ő felsége nem javalhatja. Tudja kegyelmed, hogy anno 1618. országunk végezésében conceptis verbis beíratunk, hogy „Serenissimum Ferdinandum juxta antiquam consuetudinem et libertatem nostram semper observatam, paribus votis, unanimique consensu, in Dominum et Regem nostrum rite elegimus”. Kiből kitetszik, hogy sem coactio, sem subreptio nem volt ő felsége választásában. És hogy homagium mellett, jure divino ac humano azzal az fidelitással tartozunk ő felségének, melyről országunk törvénye azt tartja, parte 3 titulo 5, hogy ő mellette nullius alterius fidelitas lehet salva. Magam felől resolute írom kegyelmednek, hogy valamíg Ferdinánd király él, soha mást nem uralkok. Lássá, ki mit mivel és mint menti Isten és világ előtt magát, si se contra statum publicum Regis et Coronae erigit. Mert itt justa defensionem senki nem praetendálhat, holott azelőtt három hónappal az generális gyűlésben nagy haladással minden violentiátul megmentette Ő felségét az ország, midőn azt írja, hogy Sua Majestas nihil omnino eorum, quae vel vigore diplomatis sui regii, vel articulis publicata fuerant, in se desiderari passa sit. Sőt országul arra offerálának magukat ő felségének, hogy az Imperiumbul való megjüveteig és az jüvendő gyűlésig gravaminum complanationem elvárják. Én uram bizony szégyenlem, mikor eszemben jut, micsoda ítéletet tesznek felölőnk az idegen nemzetek, kik nemcsak ezeket az mi magunk végezésit olvassák, hanem azt is eszékbe juttatják, mely solemnis legatioval ő felségét kértük, hogy szabad legyen Magyarországnak magát interponálni az csehek békéltetésére, és hogy erről az interpositiórul ugyan articulum is írtunk és követségekre contributiót vetettünk. Most pedig nem hogy interponálnak magunkat, de aperte et manifeste ő felségére arcu támadunk.

Negyedik és utolsó ok, melyért Pozsonban nem mehetek, ez. Mert látom, hogy abban a conventusban oly dolgok kezdenek forogni melyekre hitem, idvességem és tisztességem vesztese nélkül semmiképen nem mehetnék. Az kassai articulusokat az erdélyi fejedelem confirmálta ilyen praeambulummal: „Nos etc. Regnorum Hungariae et Transylvaniae Princeps etc.” Emellett kétszer is írja, hogy ezek történtek in Civitate nostra regia Cassoviensi. Azokban pedig az articulusokban főurak proscibáltatnak, az káptalanok helyében Judices Nobilium et Requisiteles eligáltatnak; egyszóval minden törvényünk és szabadságunk felforgattatik. Effélére kelletik uram annak consentiálni,

valaki ebben az gyűlésben léssen és az ki ragadoznék compelle intrare. Vak uram az, ki az rosta által nem lát.

Ez mellett akarám kegyelmed levelem által emlékeztetni az kegyelmed juramentumára, mely magában azt foglalja, hogy az egyházi státust régi szabadságában megoltalmazza; nem is kételkedem, hogy kegyelmed mind Istent és mind az világi becsületit s jó hírét nevét szeme előtt hordozván, minden punctiban sok száz esztendőől fogva megrögzött szabadságot minden személyek, templomok, tisztek és jószágok állapotjában úgy megoltalmazza, az mint hiti és tizti és keresztyén kötelessége kívánja, és sem az világ rosz árnyék életért, mely mint a parázs hamar elfogy, sem egyéb tekintetért, lelkére, magára és maradékira gonosz hírt nem hoz.

Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (1623. november 14.)

[...] Ez mostani felháborodott időnek állapotjára nézvén, nem akartam eddig Felségedet írásommal bántani De ez elmúlt napokban a sok nyomorultak könyörgésére irtam vala Szombatba Bornemissza János uramnak a szegény nemes rabok mellett, ő kegyelme pedig igen alkalmatosnak írja, ha Felségedet is levelem által megtalálnám, biztatván azzal, hogy Felségednél kedvetlen nem leszen írásom. Sokat gondolkodván a dologrul és mind szegény hazánknak és nemzetünknek szörnyű romlását megtekéntvén, mind a Felséged előbbi hozzám mutatott jóakarátját (melynek változására okot tudva nem adtam) szemem előtt viselvén, mind pedig, egyházi hivatalomhoz illendő békességes gondolatokat elmémbe forgatván, ez kis írásommal akarám Felségedet megtalálnom. Kérem Felségedet, gonosz néven ne vegye, ha ez közönséges veszedelemnek szörnyűsége, mely sokkal nagyobbra megyen idéjén elejét nem vévén, kimondatja velem a mi elmémbe forog.

Tudom Felséged mind históriákból tudja, s mind maga bölcs okosságával által látja, mely veszedelmes dolog a török erejével a keresztyénséget rontani, pusztítani, és mely bátortalan Felségednek is azokra bíznia magát, kik bizony más keblében eperjet nem szednek, csakhogy üdőt és alkalmatosságot várnak. A mit Horátiusról az oroszányok mondanak, bizony Felséged is azt mondhatja: „Ista vestigia cernunt omnia in adversum spectantia, nulla retrorsum.” Ennek felette viselje Felséged szeme előtt, mivel ad számot az Istennek igaz ítélő széke előtt ennyi sok ezer ártatlan keresztyénségnek testébe, lelkébe való rabságáért. Látja az Úr Isten, hogy ha tehetem, életemmel is megváltanám ennyi sok ártatlannak utolsó veszedelmét. Nem kétlem, hogy az Felséged lelki ismereti gyakran nyughatatlankodik ezekért. Nem tudom azt is, ha Felségednek hasznos mindenkor beretva élin hordozni szerencsáját. Én elégséges nem vagyok, hogy ily nagy tüzet megolthassak, de ha lehetne, tudja Isten, véremmel is eloltanám. Értém, hogy Felséged az jó békességről gyakran fohászokodva emlékezik, azt is tudom, mit irt Felséged Palatinus uramnak, tudni illik, hogy ha suspensio armorum [fegyvernyugvás] lenne, út adatnék a békesség tractálására; kiben Császár urunk ő felsége sem tartott ellent. Az Uristen szálja meg szivét Felségednek és vezérelje az istenes békességre; ha mibe én az dolognak elő vitelibe érkezem, bizony igaz jó szűvel megcselekedem. És ha

Felségednek kedve vagyon hozzá, én ő felségénél azon leszek, hogy az Generális Marchio Montenegrónak ő felsége plenipotentiát [teljhatalmat] adjon, hogy Felségeddel végezzen indúciát és az üdő alatt confidenter tractálván, az Felséged akaratját is értenők; azon leszek én is tehetségem szerint, hogy az sok pusztulások, romlások és következő veszedelmek eltávoztatnának. Nagy szerencsének tartanám, ha ebben az dologban hasznosan fáradhatnék, mert hogy a mi szűvemen vagyon, Felségednek világosan megjelentssem, igen félek attól, hogy ha békességre nem megyen a dolog, nemcsak az ő Felsége erős hadai elérkeznek, kik immár is Csehországban jutottak; de az egész keresztvéység felindul és az töröknek ellene áll, kiből csak az jó ki, hogy az német és török Magyarországon fognak Magyarországért hadakozni, mely dolog mily veszedelmére legyen hazánknak és nemzetségünknek, akár ki megítélheti. Most még könnyebb volna tractálni, minekelőtte az ő felsége hadai elérkeznek. Ha Felségednek tetcik, küldjön maga emberétül bizonyos választ ez írásomra és keressünk valami által utat, mely Felségednek is tisztességes legyen, ennek az dolognak lecsendesítésibe. Mert bizony az Úr Isten ezt a sok ártatlanok romlását büntetés nélkül nem szenved. Az Úr Isten Felségedet szent lelkével minden jóra vezérelye.

Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (1626. november 25.)

[...] Felséged eddig úgy viselte a magyar nemzethez magát, mintha ugyancsak ennek romlására emeltetett volna a fejedelemségre. Kívánnám azt, hogy felséged immár valahára magába szállván engesztelné Istenét eddig való dolgairól és azután jobban kíméllené a magyar vért és országot. Mert ha csak a hiúságos szóról is számot kell adnunk, gondolja meg felséged, ennyi sok rablásban és éhenhalásban fohászkozó szegénységnek, ennyi sok ártatlan vérnek kioltása minemű vádolást teszen az Istennek igazságos széke előtt [...] kétszázezer magyar héjával vagyon e Magyarország 13 esztendő alatt. [...]

Pázmány Péter Bethlen Gábor fejedelemhez (Pozsony, 1629. szeptember 11.)

[...] Mivel ide különböző veszedelmes híreket hoznak, császár urunk ő felsége, nem akarván azokat eltitkolni felségedtől, hanem a szent békességnek rendi szerént Felségednek akarta elébb tudtára adni, és az dolognak állapotját érteni. Ezt pedig nemcsak az jó contidenciának nevelésére és az ő felsége békeségszerető igyekezetinek ismerésére nézve cselekedte ő felsége, hanem a Felséged kívánságára tekintve is, mivel Felséged sokszor kívánta, hogy ha mi hírek futamodnak, magától Felségedtől értsük voltát a dolognak. Ugy vagyon, hogy az Felséged mostani állapotját nézván, majd azt gondolhatnék, hogy békeséget kívánna inkább, hogy sem veszekedést; mindazáltal, vannak nyughatatlan elméjű emberek, kik nem kívánják a csendes állapotot, hanem mint a delfin halak, akkor örvendeznek, mikor háborút éreznek. Bizony dolog, hogy most igen könnyű (ha szükség leszen) százezer hadakozó népet is az Imperiumból ide szegény

romlott hazánkban vonni: de abból mi jó ki, csak Isten tudja. És igazán mondom, hogy látni nem akarnám utolsó romlását szegény hazámnak, hanem előbb halálomat kévénnám.

Az mi kegyelmes urunk részéről bizonyos, hogy semmi háborúság nem támad, noha arra vigyázás leszen, hogy készületlen ne találjon semmi veszedelem. Kérem Felségedet, rántsa meg ott is a zabolát azok szájában, kik a békeséget nem kedvelik.

Az felséged levelét, melyet válaszul irt az én levelemre, álmétkodva olvastam. Mert mingyárt megismertem, hogy a prédikátorok tegzéből költ dolog. De (bocsánatot kérek felségedtől) oly távol jár a derék dologtól, mint az ég a földtől. És valami abban vagy, úgy tetszik, napfénynél világosban meg vagy fejte, mind az én kis könyvemben, melyet Bihar vármegyének irtam, mind a kalauzban. És akárhova mit mondjunk, de ha Luther és Calvinus előtt üdvözült valaki a pápista hitben, mi is üdvözülhetünk abban. Mert fonákul esnék, ha Isten valakit azért a hitért elkárhoztatna, melyben egyebek üdvezültek. Annak felette, az is bizonyos, hogy ha valaki üdvözült a pápista hitben, senki a Luther és Calvinista hitben nem üdvözül, mert azt mondja szent Pál, hogy miképen egy az Isten, aki üdvözít, egy a keresztség, mely által újonnan születünk, úgy a hit is csak egy, melyben üdvözülünk. Ha azért a Prédikátorok sem tagadják, hogy Luther és Calvinus előtt sokan üdvözültek, noha pápához hallgattak, minden okosság szerént bátorságosb azt a hitet követni, melyben mi is üdvözülhetünk, hogy sem azt, amelyben újonnan keresik az igazságot.

De ezekről többet nem irok. Mert a hit Isten ajándéka és csak azoknak adatik, akik teljes szüdből kívánják. Hanem az Ur Istent tiszta szüdből kérem, hogy Felségedet testi, lelki jókkal megáldja és minden üdvösséges jókra vezérelje.

Pázmány Péter Rákóczi György fejedelemhez (Nagyszombat, 1630. december 31.)

[...] Az kegyelmed mostani állapotját a mi illeti, noha az más levelemben, melyet Usz János uramtól küldött levélre írtam, tettem vala discursust, de a mi meglett, arrúl tanácskozni, vagy azt feddeni, úgy tetszik, alkalmatlan. Azért arról én sem szólok. Hanem a jövendőről bizony igen méltó gondolkodni kgdnek, mert Erdélyre, ez darab földre vonsa kegyelmed az császár ő felsége hadát, más elöl pedig a Török segítségét veszi, annak a vége mi leszen, csak Isten tudja. Az bizonyos, hogy ez az szegény maradék haza mind elpusztul, mert eddig úgy tapasztaltuk, hogy az oltalom is szinte csak rontója szegény hazánkknak. És ki tudja, ha nem más kezében esik-é Erdély is. Azért uram azt kegyelmed okosan cselekeszi, ha császár ő felségénél kedvet keres, és magát megaláztatván, békeséges mediumokat követ.

Ez pedig úgy lehet meg, ha kgd megismervén, hon s miben vádoltatik, azt úgy complanálja, hogy semmi ok fen ne maradjon a gyűlölségre.

Minden privata passiókat félre tevén, mindenestül négy dologban hallottam, hogy kegyelmed súlyosítatik: 1. Hogy az ő felsége ditiójában való Hajdúkat maga mellé édesítette, sőt azokkal erős confoederatiót tevén, teljességgel az ő felsége obedientiájátul elvonta. És azokkal együtt népeit az ő felsége vármegyéire küldötte. 2. Hogy a Töröknek

várat ígért az mostan adott assistentiáért és olyakat pedig, melyek igen károsok az Magyar Nemzetnek. 3. Hogy Erdélyre fegyverrel ment és elválasztott fejedelmének letételére fegyverrel kényszerítette: noha császár ő felsége confoederatióra azt tartotta, hogy az Erdéllyel való békeséget maga is megtartja és alatta valókkal is megtartatja. 4. Hogy sok alattomban való tractákból és processusokból mintha azt sajdítanák az emberek, hogy az felföldi vármegyékre vágyódnék kegyelmed, és az Catholikus Papokat és urakat akarja üldözni, az prédikátorok tanácsából, kivel talám dicsekedtek is némelyek.

Ezek uram a derék dolgok, melyeket kegyelmedbe hallottam kárhozthatni, az privatumokról semmit sem szólván. Azért ha kegyelmednek kedve az, hogy császárt ő felségét complacálja, és békességre vigye a dolgot, ezeket igen jól kel complanálni. És primum et ante omnia, eleibe adja kegyelmed az ő felsége ditiójában levő Hajdúknak, hogy ha ő miattok derék had támad, bizony ők is elvesznek. Hanem minden privilegiumok és szabadságok megtartatván, jobb hogy ide hallgassanak. És kegyelmed szabadítsa fel hitektül. Ez úgy tetszik, oly szükséges, hogy e nélkül nem remélhetem semmi útját az békességes compositionak. De ha ez megleszen, és a több punctumokban is kgd ő felségét assecurálja, bizony uram én is igen jó szüvel fáradozók abban, hogy csendességre forduljon az dolog.

Csak hogy uram ezzel sietni kell, míg az hadak alá nem érkeznek, mert talám azután mar késő lenne. Az olaszországi békeség teljességgel végbement, immár az hadakat onnét is visszaindítottak.

Én uram egyházi ember vagyok, minden tehetséggel az békességet promoteálok. Csak kegyelmed meg ne fogyatkozzék. Nem fenyegetődöm uram, de bizony ha kegyelmed békességre nem fordítja az dolgot, semmi jót nem várok belőle. Tartsa és áldja meg Isten kgdet minden jókkal.

Nem kell uram a keresztyénségnek ilyen szép bástyáját, mint Erdélyt pogánynak hagyni. Nem kell arra szoktatni senkit, hogy csak beszaladjon a törökhöz, és mingyárt vajda legyen.

Kovasóczy István erdélyi kancellárhoz (Nagyszombat, 1631. március 25.)

[...] Azért kegyelmedet, mint régi jóakaró fiamat, akarám ez levél által tudósítani, hogy ha kegyelmed hazáját és fejedelmét szereti, nemcsak az fejedelmet informálja, de maga is legyen azon, hogy concludáljatok Palatinus urammal. Én nem fenyegetődöm; Isten oltalmazzon, mert fenyegetéssel és szitokkal nem szoktak hadakozni az okos emberek. De félek attúl, hogy nagy hadakat vonszon kegyelmetek az szeginy hazára. Igaz, hogy lehet segítség az Töröktül. De az segítség veszedelmesb az ellenségnél. Ilyen állapotban levén az szeginy haza, kegyelmed informálja az fejedelmet, és ne halogassa, azmit akar, mert postea non erit tempus. Ezt én igaz jó akaratból írom, sőt úgy tetszik,

hogy conscientiam obligatiojából. Ment leszek Isten előtt minden követendő alkalmatlanságok esetében. Tartsa Isten Kegyelmedet jó egészségben.

Forrás adatok:

Esterházy Miklós Bethlen Gábor fejedelemhez (1626. november 28)

Ad Bethlenum! Nem örömet terhelem sem magamat, sem felségedet ez mostani írással, mivelhogy erről magyar és keresztyén fejedelemnek írnom ugyan iszonyúságosnak tartom. Fejövén felséged minden okadás nélkül ez mi hazánkba nagy kéméletlenségben vévén mind ezt a szegény utolsó veszedelemhez közel járó országot s mind ennek az ő lakosait, kihozá azon mi nemzetünk és hazánk nyomorúságára az mi természet szerint való ellenségünket, a törököt, ki minek utána jó darab részét elégette és rablotta volna az országnak és abból nem kevés számú rabokat elvitt volna, egyik végházát megvéve hazánknak, a másikat is lövetvén és ostromoltatván, magáévá akarja vala tenni, ki alól mikor gyalázattal el kellett menni, felségedet találá refugiumjának [menedékének] és úgy salválá [megmenté] őket felséged, mint ha valami nagy jó szolgálat mellől, melyet felségednek tettek, mentek volna oltalomért oda. Ezek után összelegyedvén az természet ellen a magyarsággal, ezen ótalom és társaság alatt, miket nem cselekedtek és cselekszenek hazánkkal és nemzetünkkel most is mind titkon s mind nyilván, ki tudná mindazt előszámlálni?! Mindazonáltal mindezek így lévén is mint hű és valami jó szolgálatjokért magok kedve ellen is, ím majd ugyan lakósivá kezdé felséged tenni ez hátramaradott részecskéjében is hazánknak őket s mint magok sajátjokban, nemzetünknek kimondhatatlan gyalázatjával és gyűlölségével és hatalmas kárával is, ugyan quartérokban telepíté őket. Melyet – él az Isten! – mikor meghallottam volna, úgy megkeseredtem és mások is, az kik igaz magyarok, hogy kész lettem volna mindennemű tractatust félben hagynom. Ugyanis, felséged megbocsásson, nem tudom, ki nem irtóznék az ilyen magyarságtól, kivel azt se higgye felséged, hogy magának valami hasznot szerzett, avagy facilitálja [megkönnyíti] a tractát, mert értse bizonyosan felséged, hogy ha mindenekelőtte kiadtuk volna ez békességnek conditióit, azelőtt értettük volna ennek az pogánynak hazánkba való quartirozását, soha bizony ebben a tractában jelen nem lettem volna s vélem mások is. S most is, ha csak az ő hazánkban való letelepedett állapotokkal akarja felséged extorqueálni [kicsikarni] avagy facilitálni [megkönnyíteni] kívánságait, bizonyonnyal higgye felséged, megcsalatik. Ne gyűlöltesse annak okáért felséged ennél inkább se magát, se ezt az mi megkevesedett nemzetünket, mert ha mindebben megyünk el, vagy tenni kell erről a magyar nemzetnek, avagy hogy felséged leszen, aki magával együtt utolsó veszedelemben hozza őket. Tudom nehéz szók ezek és szokatlan is felséged hozzájok, de oly igazak, mint az Istennek beszédi, kit látván, hogy mások elmulatnak megmondani, hazámért és nemzetemért kényszerítettem felséged megbántásával és magam gyűlöltetésével is megcselekednem. Most vagyon azért ideje, hogy ne vontassa felséged holmi apró dolgokért az békességnek conclusióját és bocsássa el az törököt is felséged mellőle, hogy mi is ezeknek az hadaknak terhétől szabadíthassuk fel szegény elpusztult hazánkat és tovább már ne is keserítse

nemzetünket holmi maga praetensióért [követeléseiért], mert nem azt, az mit kívánunk, de ha az mi kegyelmes urunk maga megbántását és országunk felséged miatt lett ruináját [romlását] és kárát tekintené, nincs annyi felségednek, az kit azért méltán nem kívánhatnánk. Ezekkel, nekem úgy tetszett, ugyan tartoztam, hogy megírjam felségednek, melyet mint veszen felséged, áll az felséged bölcs ítéletje, de én hazámhoz és nemzetemhez való igazságból cselekeszem mindeneket.

Forrás adatok:

Montecucolli Zrínyiújvárról

Ezt az erődítményt azért építették, ahogy a tábori reduttokat is szokás, hogy hídfőül szolgáljon egy híd számára, amely a Murán történő átkelést biztosított Kanizsa felé, hogy fedezze a csapatok visszavonulását, amelyek békeidőben rabolni mentek ki, és ha a török üldözné őket, ha éppen portyázásból térnek vissza, kényelmesen átkelhessenek a hídon a zsákmánnyal. A hely azért volt jelentéktelen, mivel sem árka, sem fedett útja, sem formája, sem szárnyai nem voltak, a védvonalak nagyon rövidek voltak, az építési szintvonal alacsony és lejtős volt, a fal magas és nagyon kekeny volt, és egy magaslat mégis uralta, amelyen a török felállította üteget. Mindemellert az erődön belül nem volt elég hely, ráadásul mindkét oldalán nyitva állt, mivel a falakat nem vezették el a vízig, hanem ezeke és a víz között nyílást hagytak, ezért az első pillanatban ugyanolyan veszélyben volt, mint az utolsóban, hogy kézitusában elfoglalják. Emellett a hely az uralkodó magaslatok miatt még kitörésre sem volt alkalmas, szűk, kevés embert tudott befogadni anélkül, hogy azok egymásnak ne okozta volna kényelmetlenséget, és ne akadályozták volna egymást, ám e csekély erő nem volt elegendő az erőd védelmére.

Amikor valaki bement a várba, meg kellett kérdezni, tulajdonképpen hol van az erőd, a katonák juhakolnak hívták.

A törökök egyesített erejükkel támadták a várat, a keresztények viszont csak csekély erővel, kisebb csapattestekkel tudtak segíteni, akiknek ehhez át kellett kelniük a hídon, amelyet az ellenség megfigyelt és tűz alá beth, illetve folyamatosan lőtt. Az efféle erődítmények, amelyet egy folyó választ el a saját haderejétől, ilyen esetekben a szabályok szerint nem szoktak ennyire keményen védelmezni, hanem le kell rombolni és el kell hagyni, hogy ne veszítsék el egyszerre az erődöt és annak őrségét is, ahogy báró d'Abancourt, egy még az Európán kívüli országokban is nagy hadi tapasztalatokra szert tevő francia nemes ismételen javasolta nekünk, midőn ajánlkozott, hogy csekély erővel visszaszerzi a helyet, amint a török főerők távoznak, és nyolc nap alatt egy jobb erődöt épít. [...] Most azonban nem kevesebért határoztak arról, hogy az erődöt a legvégsőkig védelmezik, mint hogy Zrínyi grófnak kedvezzenek, aki ebben eltökélt volt, és maga is jelen volt, és még azon túl is, hogy időt nyerjenek, hogy a keresztény sereg, amely sokfelől érkezett, egyesüljön, és még azért határozták el, hogy a végsőkig védekeznek, hogy a törököket lefoglalják, és így a törököknek lovakban és emberekben veszteséget okozzanak, hogy másutt ne tudjanak semmilyen vállalkozásba fogni.

Forrás adatok: **Hadtörténelmi Közlemények (2011)**

A vasvári béke pontjai (1664 angusztus 10.)

I. Hogy a városokat és várakat, melyeket a császári katonaság Erdélyben megszállt, Erdély fejedelmének és rendjeinek adják vissza. Előbb mindkét fél hadsereg éppúgy egyidőben vonuljon ki a mondott Erdélyből, valamennyi említett és egyéb helyek pedig maradjanak a korábbi béke állapotában. És amennyiben a fejedelemséget kiűrtették, Erdély rendéi az ő régi, császári egyezményeik szerint választhassanak szabadon fejedelmet, és minden tekintetben élvezzék a régi szabadságot, kiváltságait és jogaikat.

II. Hogy Ő Császári Felsége két megyéjét, Szatmárt és Szabolcsot – amint a királyság többi megyéit és Őfelsége tartományait – rendjével, alattvalóival, városaival, váraival és falvaival és minden további tartozékaival, különösen a szabad hajdúkkal – akik régen Felségükhöz fordultak – az ő mezővárosiakkal és castelláikkal, ne zaklassák a törökök, vagy éppen az erdélyiek, vagy azok fejedelme, vagy bárki más, semmi módon és egyáltalán semmi ürüggyel vagy követeléssel, zsarolással, vagy beleegyezéssel, idetartozó mindenféle igénnyel – noha eddig ez volt –, és a jövőben semmi többet nem szabad követelni.

III. Ha Ő Császári Felsége birtokai biztonságáért az egyéb határszakaszokon mindeddig betartott szokás szerint erősségeket emeltetne, és azokat a városokat és várakat, amelyek a mondott két megyében és határaikon vannak, különösen pedig Szatmárt és Szabolcsot, Kallót, Ecsedet és – tetszése szerint – valamely több másikat meg is erősítené, rendes hadakat tábornokokkal mégse bocsássanak be, amit hasonló módon tartsanak meg a török és erdélyihatárokon. Székelyhíd castellumát pedig a bajok elhárítására, melyek emiatt mindkét fél birtokait érthették, védőműveivel együtt rombolják le és tegyék a földdel egyenlővé úgy, hogy sem a két félnek, sem bárki másnak ne lehessen azt valamilyen ürüggyel ismét felépíteni, megerősíteni vagy katonasággal ellátni

IV. Hogy Rákóci fiát, Kemény János fiát, vagy mást távoltartsunk Felső-Magyarországtól, és ne ronthassanak rá segélycsapatokkal Erdélyre, és ne szíthassanak új lázadást. Ezt, Ő Császári Felsége megyéit és fennhatóságát illetően a törökök és erdélyiek részéről egyaránt tartásuk be.

V. Hogy ne legyen szabad oltalmat és támogatást nyújtani gonosz embereknek vagy a két császár ellenségeinek.

VI. Hogy a fortaliciumot Kanizsával szemben, mely az említett lázadásokat alkalomadtán biztatná, egyik fél sem építhetheti újjá, és nem láthatja el őrséggel.

VII. Hogy mindenkit, aki a fentemlített erdélyi mozgalmakban egyik vagy másik párt támogatására csatlakozott, helyezzenek vissza jogaikba és méltóságaikba, és azért ne zaklassák őket. Mindazonáltal engedelmeskedjenek fejedelmeiknek és ne okozzanak károkat hazájukban.

VIII. Hogy ő Császári Felségének legyen szabad a Vág mentén és a Vágón túl fekvő Gután, birtokainak védelmére, új fortaliciumot emelnie.

IX. Ezután sem az egyik, sem a másik fél nem kezdeményezhet egyáltalán semmiféle ellenségeskedést és portyázást. Az ezzel ellentétben cselekvőket szigorúan vonják felelősségre, hogy végre mindkét fél megfékezze és nyugalomba tartsa katonáit: mindkét fél hadseregét vonják vissza Magyarország és Erdély határaitra, és azok ne térhessenek vissza, ameddig a nyomorult népség teljes békében élhet.

X. A béke és jóbarátság nagyobb támaszaként a két igen hatalmas császár között egyezmény született, hogy ez a jótékony béke, Isten segítségével, jelen dátumtól 20 éven át tartson. Ezt 4 hónap múlva ünnepélyes küldöttségek ünnepélyes okmányként erősítsék meg, kárpótlásként és közös öröm gyanánt. És hozzon a Római Császár követe a barátság jelképeként 200 ezer arany értékű ajándékot úgy, hogy az Ottoman Porta hasonló módon, ünnepélyes küldöttséggel, méltó és hozzáillő ajándékkal viszonzozza. És jöjjön létre a küldöttségek cseréje, az eddigi szokásokat megtartva a szokott helyen és módon. A békeszerződések azon további cikkelyei, melyeket a zsitvatoroki béke idejétől a későbbi békeszerződések nem helyesbítettek vagy nem változtattak meg, maradjanak érvényben. Készült a török táborban, Vasvár falunál, augusztus hónap 10-én, anno 1664.

Forrás adatok: Hadtörténelmi Közlemények, 1971.

Cobb Frigyes Farkas császári tábornok nyílt parancsa a bujdosók ellen. (Kassa, 1673)

Adom tudtára mindeneknek az kiknek illik ez levelemnek rendiben. Mivel sok kárvallott hozzám folyamodott becsületes embereknek relatiojokból és másunnan is bizonyosan esék értésemre, hogy az istentelen, hiti szegett, hazája vesztét, ország pusztítását, nemzetének vérének szomjúhozó, sem Isten, sem világ törvényével nem gondoló, minden gonoszságnak elkövetésére az ördögnek ingerléséből teremkedő, és pogányok kegyetlenségét felülhaladó dühösséggel saját maga igaz véreben fertéztető, utóljára maga veszedelmét kereső nyilvánvalóan pártos rebelliseknek átkozott feltámadásával, sok más hozzájuk hasonló és egyaránsu hajóban evedző, alá s feljáró, imitt amott lappangó, széllal lézengő, utakat álló, és az megzödült erdőknek s völgyeknek alkalmatosságával minden istentelenségre és gonoszságra való hatalmat magoknak szabadon tulajdonító latrok és tolvajok feltámadván, ennek az földnek lakosait s kegyelmes urunk ő felsége igaz híveit, eskütt ellenségképpen edgyütt az nyilván való rebellisekkel kegyetlenül üldözik, lakóhelyüket tolvajul felverik, feldúlják, minden javait felprédálják, és ha személyekben kaphatják, minden személyválógatás nélkül sok különböző kínokkal sanyargatják, és utóljára életétől is megfosztják, magát, feleségét, gyermekeit istentelenül felmészárolván, úgy annyira, hogy sem szokott lakóhelyekben, sem residentiajokban, sem utazásokban csak egy fertály mértföldnyire is bátorságosok nem lehetvén, az olyanok miatt semmi békességes megmaradást magoknak nem ígérhetnek. [...]

Forrás adatok: közli: Komáromy András: Hadtörténelmi. Közlemények (1895) 214.

Wesselényi István naplójegyzeteiből

1704 szept. 12.

Az jesuitáktól származott hír, hogy azmely conditiókra a császár lépett volt a tractában, azzal nem elégedvén meg a kurucok, olyan posztulátumokat és projectumokat küldöttek volna fel a császárnak, aki ladálta volna a regia majestást. Akire menvén a császár, a kurucok is a tractát felrúgták, és felküldvén Grec felé sok számtalan falukat felégettenek, és a császár is megmondotta, hogy készebb a spanyol koronát odahadni, mégis hadait Magyarországra fordítja. ... A kurucok is felrúgták a tractát és felmentenek Stiriába s az őfelsége több provinciáiba, és számtalan sok városokat felégettenek, az asszonyoknak még a hasokból is a gyermeket ki hasogatták, és olyan kegyetlenséget követtenek el, hogy csak az árnyéka sem lehetne annak, azmit itt Erdélyben a németek cselekedtenek. [...]

1704. nov. 10.

Ez [Szilágyi András nevű menekült nemes] azt beszéli, hogy a kurucok csak úgy szédereznek húszan-harmincan az erdőkön, és ahol a német elmegy, utána a falukba bémennek és ott rongálják a szegénységet.

1705. jan. 23.

Ugyan azt is ma hozák bé, hogy a kurucok, amely omlási embert felnyársaltanak volt, maradott volt feleségénél egy gyermeke, kit is most hatheti korában ugyan a kurucok úgy csaptanak a falhoz, hogy az agya veleje is tétova hullott a szegénynek.

1705. jan. 31.

Azonban azt is tudatta {a generál}, ha a conclusum szerint megíráttá volt-e Guberniumul Pekrinek, hogy afféle égetésnek, prédálásnak hagyjanak békét, és micsoda választ tött, mert most is itt körül valami falukat felégettek és prédáltak a kurucok. Másként látván őexcellenciája, hogy magok nem kímílik a kurucok magok hazáját, ő is bizon kénytelen lesz leszen azokat visszadni és hasonlót cselekedni. Ezeket izené ma tölem az úrnak, és így kétfelől hamarabb végét érik az országnak. [...]

1705. ápr. 10.

Ugyan ma öt órakor a kurucok eljüvén az itt közel levő Hannosdorf nevű derék falut egészben felgyújtogatták, és egészen szemünk láttára elégeték, mind templomot, mind papházát, akik mind cserepesek voltak, azonban a malmot is, egyszóval egészben elégetének mindent benne. Így innepelék nagy pénteket. [...]

1705. jun. 2.

Továbbá azt is mondá, hogy hat német kuruc szökvén bé, azok azt referálják, hogy Forgách azt mondja, hogy a német kurucokat azért tartja, hogy ha az erdélyiek valami hamisságban járnak, azokkal összelöveti őket. [...]

1705. okt 11.

Azonban az örömlövés után gyújtogatni kezdék a kurucok a közelvaló falukat: Orlátot, Keresztyénszigetét, Rosszcsürt, Kiscsürt, akik is mind elégenek ugyan ez mai nap. Az úrnak izente Dienes úrfitól, hogy ő eleget gondolkodik rajta és törí magát, mint szintén az úr, hogy ha igaz hazafiai, miért és mi okon kell úgy égetni, de soha fel nem találja elméjében, miért cselekszik. [...]

Bémenvén pedig a kurucok Kolozsra, Ajtonra, Györgyfalvára és több Torda és Kolozsvár közt lévő falukra, amely beteges németeket kiosztogattanak vala ki quartélyra, azokat mind levágták nyavalyásokat, és a kurucoktól nyert harminc ágyúkat amely lovakon vitték vala Szebenbe és visszahozták őket, azokat is mind elvitték. Egy ágyús kapitány feleségestül s két szép fiaival lévén ott, mind feleségit, mind szép hét- és nyolcesztendő fiaiát előtte felvagdaltván, magát osztán úgy vitték el elevenen. [...]

1707. jan. 6.

Ma az úrnál becsületes emberek lévén és hozódván elő a mostani világ, minthogy is igen felejtheti el magát, beszélé az úr, hogy ne csudálkozzék azon senki, hogy a német nekünk nem hiszen, mikor egy sincs közölünk, akinek a kurucok között vagy apja, vagy fia, vagy anyja, vagy leánya, vagy felesége, vagy bátyja, vagy öccse, egyszóval valami rokonsága nem volna, azonban akik először ide beszorultanak volt, azokban is mennyin deviáltak, akik pedig redeáltak vala is tavaly, non obstante eo, hogy oly szörnyű esküvéssel esküdtenek meg, csak egy meg nem tarotta hitit, úgyhogy, ha a német volna abban, akiben mostan vadnak, mik sem hinnénk nekik, és talám még keményebben bánánk vélek, mint mivelünk amint bának ők. [...]

Az is hozódék elé, hogy nem hiába veri az Isten ezeket az erdélyi magyarokat, mert soha annyi gróf, ennyi báró, azonban csak közönséges nemes embereknél is annyi üveges hintó, annyi óra, annyi ezüstös pálca és annyi ezüst asztali eszköz sohasem volt Erdélyben, amennyi most volt, mégid csak panaszkodtanak, az asszonyoknál annyi cifraság, annyi aranymarha sohasem volt, úgyhogy majd nemesember sem maradt volt már, mind nagyság urak lesznek vala. Az Isten megbosszulotta, mert az ország is majd odalesz, hogy még a kenyér is szűk lesz, nemhogy cifraság jutna eszünkbe. [...]

1707. jan. 9.

Ma reggel sokféle hírek jövének, hogy a kurucok mind visszajöttek volna a kurucok és a falukra visszazállottanak volna, és hogy az embereket kínozzák, és sarcoltatják a szegény embereket, azért, hogy bójöttek ide Szebenbe

Forrás adatok: *Wesselényi István: Sanyarú világ. I-II. Bukerest, 1983-1985.*

Mikes Kelemen 1738. december 15-i leveléből

Aki minket teremtett, annak legyen meg az akaratja rajtunk. Ő minket példának tett egész nemzetünknek. És boldogok azok, akik tanulni fognak rajtunk, kik az országgal együtt tartanak és akik fűsthöz hasonló okokból el nem hagyják nemzeteket és öröksegeket. Adja Isten, hogy soha senki bennünket ne kövessen és irtózza halljon beszélni a mi hosszas bujdosásunkról.

Forrás **adatok:**

Életrajzi adatok

(hiányos)

Baranyai Decsi János (1560–1601)

Humanista tanár, udvari történetíró, Wittenbergben, Strassburgban és Páduában tanult. 1593-tól Marosvásárhelyen élt és tanított. Első magyar közmondásgyűjtő volt, kibővítette Erasmus közmondásgyűjteményét, írt filozófiai értekezést, ismert Sallustius fordítása, megírta Báthori Zsigmond korának történetét.

Borsos Sebestyén (1520?–1584)

Marosvásárhelyi kereskedő, krónika író: Világnak lett dolgairól írott krónika (Mikó Imre: Erdélyi Történelmi Adatok I. kötetében olvasható). Művét, az első polgári rendű ember által írt magyar történelmi naplót, unokája, Nagy Szabó Ferenc kiegészítette és folytatta.

Borsos Tamás (1566–1634)

Marosvásárhelyen született, Borsos Sebestyén fia. Diplomata, portai követ, író. Szombatossága miatt üldözték, bujdosásra kényszerült. Később Marosvásárhely főbírája, a fejedelmi tábla ítélmestere, majd Bethlen Gábor portai követe volt.

Csíkmadéfalvi Szentandrásy István (1571-1630)

Csíksomlyón lett ferences; Bécsben és Lengyelországban is tanult. Mint missziós atya eredményesen működött a moldvai magyarság körében, de még a karánsebesi románság körében is. A Dunántúlra kerülve Erdély választott püspöki címét kapta. Házánál és költségén állandóan 12 erdélyi ifjút nevelt és taníttatott, hogy később mint papok odahaza erősítsék a katolikus és magyar ügyet. Csíky István később győri kanonok és veszprémi püspök lett.

Hidvégi Mikó Ferenc (1585?–1635)

Politikus, diplomata, emlékiró, Bethlen Gábor fejedelem bizalmas tanácsosa. Ifjúsága egybeesett az erdélyi fejedelemség Báthori Zsigmondtól Báthori Gábor uralkodásának végéig tartó korszakával. Részt vett a miriszlói (1600) és a goroszlói (1601) csatában. 1602-től Bethlen Gábor hűséges híve lett. 1613-ban a fejedelem kinevezte Mikó Ferencet Csík, Gyergyó és Kászonszék főkapitányává, amely tisztségét egészen 1635-ben bekövetkezett haláláig viselte. 1622-től a fejedelmi tanács tagja, Erdély kincstartója, főudvarmester, továbbá a fejedelemség pénzügyeinek intézője lett.

Mikó Ferenc „Históriája a maga életében történt erdélyi dolgokról 1594–1613” című munkája az első képviselője a régi erdélyi magyar irodalom később kibontakozó fontos műfajának, az emlékiratnak.

Illésházy István (1540–1609)

Köznemesi családból származó protestáns főúr, a magyarországi politikai gondolkodás meghatározó alakja. Telhetetlen birtokvágya és vagyonának erőszakos gyarapítása miatt meglehetősen népszerűtlenné vált. Hütlenségi perét (1601–1603) követően Lengyelországba szökött, száműzetéséből hazatérve ő hozta tető alá a Bocskai és az udvar közti békét. A tizenöt éves háborúról szóló feljegyzései, valamint ránk maradt levelezése a kor elsőrangú forrásai közé tartoznak.

Nagy Szabó Ferenc (1581–1658)

Marosvásárhelyen született. Görgényi alhadnagy és udvarbíró volt, majd várkapitány lett. Emlékirata az 1580–1658 közötti erdélyi történelemmel foglalkozik, nagyatyja, Borsos Sebestyén munkájának folytatásaként. Az 1658-as tatárbetöréskor, városa védelmében esett el. Művének fő érdekessége, hogy nem politikus vagy katona, hanem egy egyszerű, de művelt és érdeklődő polgár írta, és az akkori középosztály érzelmeit és felfogását örökítette meg.

Szamosközy István (1570–1612)

Erdélyi történetíró. Eleinte Somory László erdélyi főúr, majd Kovacsóczy Farkas kancellár neveltette, aki 1591-ben a padovai egyetemre küldte. 1592-ben Rómába utazott. 1593-ban egy régészeti munkát írt és adott ki Padovában az Erdélyben fennmaradt régi római feliratos kövekről. Padovából visszatérőben bejárta Németországot, majd történelemírással kezdett foglalkozni. Bocskai István fejedelemsége idején lett a gyulafehérvári káptalan levéltárnoka és udvari történetírója. Munkái közül egy jelent meg életében nyomtatásban, az *Analecta lapidum*, a többi kéziratban maradt ránk, vagy elveszett. Legnevezetesebb művei latinul írt magyar és erdélyi történetei, amelyeknek azonban csak töredékei maradtak ránk. Korának legkiválóbb és első hivatásos magyar történetírója volt.